

AZ ATHENAEUM OLVASÓTÁRA

KISEBB TÖRTÉNETEK

IRTA
GAÁL MÓZES

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KIADÁSA
1895.

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5557-13-2 (online)
MEK-16171

TARTALOM

A lenhajú Rézi.

Az özvegy.

Az én öregem.

A szomszéd „nagyságos” úrék.

A szociál-demokrata néni.

A kopasz galamb beteg.

Az utolsó nap.

Piczi.

A fehér kőkereszt.

Szegény Karli.

Trézsi.

A Lupus kosara.

Falusi komissziók.

Fehér főkötős, szelid arcú nénikém, te ki átalod megölni az eleven csirkét, s elsratod a gágogó libát, minekelötte belemártanád a gyilkos aczélt: engedd meg, hogy azokat a jóakarató történetkéket, melyekkel néha napján türelmemet - a legkeresztényibbet e véges földön - próbára tetted, most megkurtítva, de meg nem hamisítva, elmondogassam.

Megfogadom aztán, hogy soha többé nyilvánosság elé nem idézlek. Fehér főkötődöt, a kék szalagot rajta, bűnbocsátó kék szemeidet, vigasztaló mosolyodat csak a magam számára tartogatom. Mikor egy-egy szenvedélyes asszonyról olvasok idegbolygató történetet, odaállítalak melléje, hadd legyen a háborgó tenger mellett egy virágos, mosolygó partvidék.

I. A lenhajú Rézi.

Mikor beköltöztem a néni szobájába, először láttam őt életemben. Jobb karjára csíkos törölrüha kapaszkodott, bal kezében pedig egy nádpálcza állott, merész fejével az égnek.

Barátságosan fogadott és keményen végigmustrált a szemeivel, mintha minden szemernyi rosszat ki akart volna belőlem selejtezni. Este - mint később bizalmasan bevallá - olyanformán írt le az öregének, hogy az új lakónak becsületes az arcza, tisztességesek a fehérneműi, sok a könyve, de egyik kabátjának le van feselve a bélése. Nyilvánvaló dolog, hogy nem azt a kabátomat értette, melyben előtte állottam.

Azt a bizonyos feslett bélést valaki másnapra igen szépen, jó öreges, de erős öltésekkel megvarrta. Eleget erősködtem, hogy megköszönjem valakinek, csak tudtam volna kinek. A cselédleány esküdött, hogy a ténsasszony volt, a ténsasszony pedig csúnya rágalomnak tartotta, s nem késett Rézit nyomban összeszidni.

Kedves beköszöntő volt ez.

Két hét telhetett el ez összekocczanás óta. Csendes boldog két hét. Naponkint ibolya-bokréta az asztal közepére állított vizes pohárban, a könyves polcz ragyogott, az aranyos betűk mosolyogtak Sophocles tábláján, odasimult Plató Petőfihez, mintha édes testvérek lettek volna, s a száraz latin-magyar szótárra baráti közvetlenséggel reátámaszkodott Csokonai. Hófehér hímzés a diván-párnán; s a kicsinysége miatt restelkedő kályha elbújt tarka virágú spanyol-fal mögé.

- Zavarom? - Ez a néni hangja.

- Világért sem. Tessék, - nyújtottam a párnás széket.

- Nem ülök, nem. Csak egy pillanatra jöttem. Valamit mondani akarnék...

- Nos, hadd hallom!

- Látom, hogy itthon szokott vacsorálni...

- Hja, szűkön jut.

- Jó... jó, de mindig hideget. Ez kész betegség, ezt nem...

Elakadt és hallgatott. A kendője csücskével csak úgy szokásból megsimogatta a szája szélét.

- Lehetne - ha akarná - meleget is enni. A leány hoz hust délben, mikor nekünk hozza. Tűz is van a konyhán. Éppen annyiba kerül, mint a hideg. Csak úgy főlemlítem.

- Köszönöm, de...

- Egyszer ezt, máskor azt, hogy legyen egy kis változatosság. Jól készíti a leány, sok bajomba került, míg beleszoktattam. Roppant lassú a munkája, különben becsületes leány. Reá bízhatná bátran a tárczáját.

Mosolyogtam.

- Azt meghiszem. Ritkán van benne valami.

- Ha volna is! Nem nyul az semmihez, csak a lassúság... az baj. Aztán még valami, de azt - nem mondom el. Elég szomorú dolog, hogy ezeknek a boldogtalan teremtéseknek akkor szokott megnyilni a szemök, mikor már késő.

Nem tudtam ugyan, hogy mire czéloz, de készségesen bólintgattam, versenyt sajnálkozva vele.

- Bocsásson meg, ha zavartam. Tehát holnaptól kezdve!

- Kösz...

- Ugyan, ugyan! Nem kell abból mindjárt lármát ütni.

Rézi hozta be a vacsorát. Kissé szemügyre vettem. Sovány, beesett ábrázatú, lenszinű haja úgy a hogy rendbe szorítva. Mutatott harmincz évet.

Az a »még valami« jutott eszembe, amit a néni nem akart elmondani. - A vacsora jólesett, azontúl nem törődtem senkivel, csak a néni szivessége töltött el azzal a csendes megelégedéssel, mely ha keresne, sem találna szavakat a maga kifejezésére.

Egy megbízható mosóné ajánlása újra alkalmat nyújtott a néninek, hogy bekopogtasson.

Megelőzőleg fölötte hangosan leczkértette Rézit, többször hangsúlyozván neki, hogy bolond és meggondolatlan. Ha a lelkét odaadja, sem veszi el az a gézengúz vasuti kalauz. Azért hát szedje össze, ami kevés esze van, mert nagyon meg találná bánni. Ostoba!

- Nagyon kiabáltam, úgy-e? - E szavakkal állított be.

- Nem mondhatnám, hogy éppen nagyon. - (Ez jól esett neki s ha az ember ilyen körömfeketényi hazugsággal terheli meg a lelkiismeretét, miért ne szerezne másnak örömet?)

- De mikor olyan ostoba teremtés. Csúf az istenadta, öreg is a fiatal szeretkezéshez, mégis mit nem tesz. Volt egy kis megtakarított pénze. Mondottam neki, tartogassa, majd ha egészen megvénül, nem vallja kárát. Az ám, tartogassa, de mikor belékött egy sehonnai kalauz. A vak, a gyalázatos, bocsásson meg, ha fölötte indulatba jövök! Azt mondja: szereti Rézit, a bizony, feleségül is veszi - majd. Aztán kér tőle öt forintot kölcsön. Panaszkodik, hogy elvesztette óráját... És ez a boldogtalan szedegeti ki a keservesen megkuporgatott forintot, ad *kölcsön*, vesz órát, aggatja reá mindenét... ez... ez a czégér csúf! Elveszi majd... el, a pénzét, az utolsó rongyát! A gazember!

- Bizony nagy meggondolatlanság!

- Mit, csak az?... Több, százszor több - számárság! De bocsásson meg ezért az illetlen szóért. Nem tehetek róla, ha dühös vagyok.

Azok a mindig vigasztaló, mosolygó kék szemek az összeránczolt szemöldök alatt olyanok voltak, mint a tollát haragosan felborzoló galamb.

Okkal-móddal lecsillapítottam s minekutána a mosónét, kit melegen ajánlott, elfogadám s a fehéreneműk felett való abszolút rendelkezés jogát reáruháztam: lecsendesült kedélylyel ment ki.

A konyháról még behangzott sajnálkozó szava, mit Rézihez intézett:

- Te szegény ördög!

Akkor éjjel azt álmodtam, hogy Rézit és kalauzát a paradicsomból lángpallosával kergeti ki a néni, mint cherubin s világosan kivettem, hogy két szeméből két öreg csepp csordult ki.

A Rézi elfanyalodott arcza, a konyhaajtónak többször való erőteljes becsapása napokig táplálta sejtelmemet. Én, aki soha más ember dolgába magamat nem ártottam, most részvéttel néztem a lenhajú, sovány leányra s a nénit allegorizálva, mint az igazságosztó nemtőt képzeltem el. A házi macska mérges szemeiből, melyekkel végig mért, valahányszor a konyhán keresztül mentem: valami tragikus fordulatot olvastam ki.

- Hiszen, én Istenem, ha a lenhajú Rézi szeret, miért ne tehetné ezt életében talán egyszer és bizonynyal utoljára? Ez a savanyú élet neki úgylis csak örök mosogatást, kétheti kijárót és sok, sok szobasurlást juttat.

Szerettem volna féltréfásan megmondani a néninek, hogy hagyja a dolgot, de elgondoltam: neki is örömét szegem. A pohárban illatozó ibolya, több szentimentális jelenetet ábrázoló kép a falon intettek:

- Ne rontsd el a mások örömét!

Vasárnap délután szelid erőszakkal reám diktált a néni egy csésze fekete kávé. Jobb az, mint a kávéházbeli. Míg szürcsölgetém, igen komoly elhatározását adta tudtomra.

- Rézit elküldtem. Vagy a kalauz, vagy én! Nem tűröm, hogy az én házámban valakit fényes nappal kiraboljanak. Ha szereti: vegye feleségül; ha nem szereti, hagyjon békét a hitvány. Nincs igazam?

- Tökéletesen, néni.

A házi kutyácska, mely a néni legkiválóbb kegyével dicsekedheték és szélességben csaknem utólérte hosszúságát, fekete orrával helyeslőleg dörzsölte a czipőmet s olyan szeretettel nézett jó asszonyára, mintha a sok igazságot ő sugalmazta volna neki.

A fekete kávé csakugyan jobb volt, mint a kávéházbeli s ujságban sem volt hiány, mert a néni a mi házunk legutolsó élő lényét is jegyzékben tartotta. Az öreg kapitánynak félszemére vak kutyája épp annyira a szíven feküdt, mint a kőműves eladó leánya, aki sokkal nagyobb »pucz«-ot űz, mintsem illendő volna. Részletesebben vitatta, hogy a hivatalnok, aki éppen a szomszédunkban lakott, veri a feleségét és éhezeti a cselédet. Annyira belehevült a morális szemlélődésekbe, hogy nem átalotta »betyár«-nak nevezni az olyan tanult urat, aki a feleségére kezét emel, és nincs csúnyább dolog a világon, mint elegendő ételt nem adni a cselédnek.

A kávé - mint mondom - igen jó volt; Rézinek két hét múlva el kellett mennie.

Ezzel az eredménnyel hagytam oda a néni szobáját, hol a tizenkilencz éves, két hónapos és tizenkét napos galamb mélabúsan turbékolt, a négyszögletű kutya ráfektette fejét a néni térdére, az öreg schwarzwaldi óra fiatalos erővel ketyegett és a levegő balzsamos vala az ablak fáján sorjába rakott muskátáktól és szegfüvektől.

*

A tizenkilencz éves, két hónapos és tizenkét napos galamb már túl volt a huszadik évén és a tarkója mind szemmel láthatóbban kopaszodott, sőt balszemére meg is vakult, mikor a néni egy egészséges fiú-gyermekekkel beállított hozzám.

- Ki hitte volna, hogy annak a csúnya teremtésnek ilyen gyönyörű gyermeke legyen. No, no baba csendesen! A bácsi jó, nem bánt! Csicsi! csucu! csicsi!

Vörös pántlikás pólyája fodraiból félénken emelte rám szemecskéit Rézinek az első szülöttje. Ha a kezeit a kegyetlen dajka olyan hozzáférhetetlenül le nem kötözte volna, bizonyára belecsimpajkodik feléje nyújtott mutató-ujjamba, így meg kellett szegénykének azzal is elégedni, hogy félreismerve, jóízűen a száját nyújtotta utána.

A néni a világ legkorholóbb ítéletét mondta ki a fiúcska boldogtalan anyjára, aki lenn fekszik a házmesteréknél, de a milyen pogány keményszívű volt: ezer gyöngédséggel halmozta el a kövér fiúcskát és hogy kedveskedjék neki, feléje tartotta az öreg galambot s felemelte a földről a jól táplált kutyát is, hogy ismerkedjék meg a Rézi fiacskájával.

Naponkint erős húslevest, gyenge csirkebecsináltat küldött le Rézinek, a nélkül, hogy róla valamit akart volna tudni, vagy szigorú ítéletén csak egy szemernyit is változtatott volna.

Mikor a beteg eljött, hogy megköszönje neki a jóságát: kereken kiutasította. Neki nincs mit köszönnie. Menjen Isten hírével s gondoskodjék a gyermekéről! - A konyhánál tovább nem engedte, s a másik szobából is kihallatszott még határtalan elégedetlensége.

Csak három hét múlva beszélt normális lelkiállapotban a boldogtalanról nekem, a mint a nagymosás előkészületei közben egy-két szóra bejött.

- Kapott a leány elég jó helyet. Minden hónapban hét forintot küld a gyermeke ápolónéjának. Csak már most megbecsülné magát! A szegény, árva fiucska! Mi lesz abból, ha felnőtt?

Kékes-szürke kötényének egyik csücskével kiitatja szeméből a könnyet és vette számon az ingeket tovább. Az egyikről hiányzott a gomb. Élénk szemrehányásokkal halmozott el, hogy még most is olyan idegen vagyok, nem szólok semmit; hát ő minek van itt a háznál, ha nekem az ingemről gomb hiányzik?

Az ujságból olvastuk, hogy egy vasuti kalauzt csalás miatt bezártak. A néni is, meg az örege is, no meg én is: az egész familia megállapodott abban, hogy bizonyára a Rézi rossz útra kalauzolója volt.

A sorsban való csendes megnyugvás érzete terjedt el sziveinkben. Az öreg galamb is bólintgatott kopasz fejével s a vén óra folyton ketyegte:

Úgy van! úgy van! úgy van!

II. Az özvegy.

Ebben az oldal-benyilóban lakott hat hónapig, hogy igazat mondjak, meg három napig. Sohasem felejttem el, mikor először állított be. A kutya - te okos kis állat, te! - megugatta erősen, elkergettem, az ágy alá bujt és onnan is hangosan tiltakozott az ellen, hogy szívesen fogadom.

Széles nagy kalap volt fején, valamiféle madárfej diszítette egy-két szárnytollal, a keztyűjének ujjahegyei kiszakadva, szemei alázatos tekintetűek.

Azt mondta »varrással« keresi a mindennapi kenyerét, özvegy asszony, senkije a világon. Meg kellett sajnálnom, úgy-e bizony?

- Természetesen - siettem megnyugtadni a nénit, s éppen nem éreztem semmi lelkifurdalást, a miért esetleg most annyira elvettem a súlykot.

- Nem volt szép az asszony, édes tanár úr, hanem a szeme forgatásában kellett valami megvesztegetőnek lennie, mert velem is üzte mindjárt első nap a játékát. Odaadtam a szobát havi három forintért, ígértem ebédet öt forintért, ha jól emlékezem...

- Bizonyosan jól emlékezik a néni...

- No no! Úgy emlékezem, hogy első nap lefekvés előtt könyeztem és megcsókoltam egynéhányszor. Özvegy asszony, aki varrásból él, akinek senkije sincsen, aki - Istenem, hát én nem tehetek róla, hogyha nincsen a szívem meg a szemem kiszáradva! Aztán olyan meghatóan mesélte el a történetét. Apját - uram bocsáss - bezárták valami nagy-nagy politikai vétség miatt, a börtönben megbomlott az esze, a testvérei kivándoroltak Amerikába, s eldobták a nevöket, egyedül ő maradt irmagul a boldogtalan családból. A férje ötheti együttélés után meghalt gutaütéstől, reá pedig nem hagyott egyebet az özvegyfátyolnál, azt is hitelbe vette, csak tavaly fizethette ki. Hogy ne bántódtam volna a sorsán.

- Könnyen megy az a néninél!

- Hiszen nem lehet az ember pogány.

- Nem, nem.

- No, lelkem, megbeszéltem a dolgot az én aranyos kopasz öregemmel. Így jutott mindennap a vacsorából is a szerencsétlen asszonynak. Egyszer-kétszer sirdogált a zsámolyra kuporodva, két hét alatt megvarrta gyenge állapotban levő fehéreneműit, de gyakrabban sóhajtozott, mint ült a varrógép mellett, néhányszor ásitáson kaptam rajta, ami nekem fényes nappal sehogy sem tetszik. Az ember, ha dolga után lát, nem ér reá ásitani - no, nem mondok igazat?

- Tetőtől-talpig igaz, drága néni.

- Egyszer restelkedve ugyan, de megszólítom: »Ugyan kedves Réthiné asszony, hát azok a nagy házak, ahol eddig nagyobb megrendelések voltak - ő mondotta volt - nem keresik föl mostanában?«

Módfelett elpirult, aztán egy kicsit köhécselt, valamit mondani is látszott, én pedig nem faggattam többet.

- Te lelkem - szól még aznap este öregem - nekem ez a te aranyos özvegyasszonykád nem akar tetszeni. Még nem kóstolt a munkába, mióta itt van, de estenkint, mikor hazafelé jövök az irodából, mindig ott billeg az utcán a nagy kalapjával.

- No, no, fiam, meg ne szóljon soha a te szájad senkit előbb, mint sem bizonyosat tudnál. Sajnálni való ez, nem kicsufolni, eredj!

Megint rajtakaptam ötször-hatszor az ásitáson, feltűnt az is, hogy az ágycsészét vetetlenül hagyja és ebédutánonként három-négy óra hosszáig el szeret szundikálni. Hm, hm, tündököl magamban, sehogy sincs ez rendén.

Volt még szegény anyámtól egy fekete selyemköntösöm, ott hevert a szekrényben a leghátulsó szegen. Elővettem és rábízta a szegény asszonyra, csináljon belőle valami hordozható ruhadarabot.

Sokat nyögött, oldalszúrásokról panaszkodott, míg két heti nagy megerőltetés után csinált belőle egy kurta jopka-félét. Szép volt, dicsérte mindenki. A kávéházban, a hová eljárógatok olykor-olykor jó ismerősökkel egy pohárka kávé mellett tereferélni, megbámulták jó szabását, csinos formáját. Igérkeztek is már többen, hogy az ügyefogyott asszonyra gondolk. Beszélttem az utcán is jobbmódú asszonyokkal, nem veri meg őket az Isten, ha hátat fordítanak a drága szabónőnek, s előmozdítják ennek a boldogtalannak a dolgát.

- Lám, lám, milyen jó szabónő-ügynök a néni!

- Jött is lelkem egyre-másra a megrendelés, de visszavették mindannyit, mert az özvegy asszonynak nem akaródzott varrni. Őt megöli a varrógép, neki rossz a tüdeje, állandó szurás kínozza mind a két oldalát...

Ekkor már ötven-hatvan forintom volt tőle kapnivaló. Újra megintett a jó öregem:

- Te mama, baj lesz ebből!

Nem hittem. Bekentem az oldalát sóborszeszszel, hozattam jóféle csöppeket a köhögés ellen.

- Hát az ásitást mivel gyógyította, néni?

- Éppen arra térek most. Vasárnap délutánonként, ha az öregem ledül rövid pihenésre, előveszem a »Rózsakoszort« és olvasgatok belőle, imádkozom. Erről én már le nem mondok a cifrázkodó, okos világ kedvéért.

Mellém ül az az asszony is. Olvastam hangosan eleinte hallgatott reám. Olykor-olykor reápillantottam s az arcán végzetlen unalom vonásait fődöztem fel, a szemei máskor mintha megnedvesültek volna, de nem az érzékenységtől, hanem mert ásitott.

Tűrtem-viseltem egy ideig, mikor aztán megszakadt a türelmem fonala:

- Tudja mit, édesem, keljen föl szépen a zsámolyról és menjen be a szobájába, bontva az ágycsészét, ott aztán ásitson öreg estig, de a mikor én fohászkodom, ne meredjen rám tátongó szájjal, úgy!

- Nagyon okosan volt.

- Tyhú, lelkemadta, hogy fölberzenkedett. Hogy ő művelt asszony, s vele nem szoktak úgy beszélni, őt mindenütt nagyrabecsülték, hogy ő nem fogja senkinek a gorombaságait zsebre rakni... Jaj, de még mennyit mondott...

Művelt asszony, művelt... be gyönyörűséges szó ez, lelkem, már annyiszor hallottam, hogy majd megcsömörölöm tőle. Aki legcézégébb: azzal takarózik, hogy művelt; aki tönkreteszi urát a legképtelenebb puczzal, azzal védekezik, hogy művelt; akit száján hord a világ, mert rosszabb a leghitványabb szobasurló cselédnél, megkivánja, hogy őt ne ítéljék el, mert művelt! Bizony, bizony, kacagni való.

Megyek egy délután egyik beteg ismerősömhez látogatóba. A legfinomabb kávéház előtt visz el az utam, a hova nők és férfiak vegyesen el szoktak járogatni. Hogy esett, hogy nem, az ablakon benézek... Egy deresedni kezdő úr, vele szemben madártollas nagy kalapú dáma... Kihallott az üvegen át is éktelen kacagásuk. A dáma kipillant, aztán sebesen hátat fordít.

- Aha, a boldogtalan özvegy asszony, mi?

- De nagyon is!

- Szegényke elunta halálra a »Rózsakoszorút« és odament szórakozni egy parányit...

- Ez már elég volt. Alig vártam, hogy haza érjek, de még inkább, hogy ő haza érjen. Nem vagyok haragos természetű, hanem az igazságot akárkinek odamondom a szemébe.

Itthon várt egy úr reám, Isten neki bűnül ne rójja fel, zsidónak néztem, az is volt.

Ella kisasszonyt kereste.

- Nem lakik itt semmiféle kisasszony, - mondok kurtán.

- Itt lakik, ő bizonyosan tudja, mert ő már hat hónap óta keresi.

- Tán bizony a szeretője?

- Nem, kérem alásan, hanem a hitelezője.

- Úgy... Itt Réthiné asszony, egy varrónő lakik, aki lehetett valaha Ella kisasszony, a keresztnévét nem tudtam, de most nem az.

- Éppen ez az, akit keresek. Ő, méltóztatik tudni, sok név alatt ismerős. Míg a méltóságos úr fogta pártját, Ella kisasszony nevet viselt, mikor a nagyságos úr karolta fel, akkor Róza nagysámnak hívta, legutóbb hát Réthiné lett, hanem az nem baj, azért csak adósom és én nem vagyok milliomos, hogy odaajándékozzam.

- Micsoda, hát nem varrónő?

- Eszeágában sem volt soha...

- Gyönyörű história... gyönyörű!

Az úr elment, én pedig bűnöm bánva megvallottam a jó kopaszomnak, hogy mekkora égbekiáltó ostobaságot követtem el, mikor a szegény varrónőt a házamhoz vettem, neki ebédet, vacsorát felajánlottam, őt mind a világ ellen védtem! Bocsánatot kértem még a kutytól is, aki sohasem egyezett bele, hogy házamba fogadjam, állandóan görbe szemmel nézett reá és mérgesen megugatta, mikor hazajött. Szégyeltem magamat a házinép előtt is a lakóm miatt, s megszidtam a lány szívemet.

Későn jött haza Ella kisasszony. Én még nem feküdtem le, őt vártam. Szépen, csendesen beszéltem vele, később az én jó öregem is megdicsért a magaviseletért. Még tizennégy napig ellakhatik a benyilóban, hanem ebédet már a legjobb akarat mellett sem adhatok, a mivel tartozik, jó volna, ha megadná, mert rég elmúlt az ideje. Egyebekben pedig nem törődünk egymással.

Hosszú két hét volt az, lelkem, azt hittem sohasem lesz vége.

Nem fizetett egy krajczárt sem. Sebaj, csak már ne lépje át a házam küszöbét, ne lássam többé. Ezt az óhajtásomat nem töltötte be a végzet, mert még egyszer eljött. Páva is elszégyenlette volna magát az én boldogtalan varrónőm mellett. Újmódis kalap, drága selyem felöltő, új illatos keztyűk.

Csevegett, kedveskedett, kinyitotta a pénztárcáját, duzzadt vala rettenetesen és nagyuriasan leszámította a tartozását. Hivott magához uzsonnára, nyújtotta kézszorításra keztyűs kezét, meg is ölelt volna talán képtelen boldogságában, de az én öreg ránczos kezem nem méltó ilyen illatos keztyű érintésére, úgy-e lelkem uram?...

*

Én pedig néztem azt a csúnya, ránczos öreg kezét, melynek - míg beteg valék - oly sokszor éreztem lágy simogatását és a magaméba fogva megszorítottam melegen, megcsókoltam tisztelettel.

III. Az én öregem.

Az udvarra nyíló két ablak javában termelte a jégvirágokat. Czifrábbak voltak azok, mint a néni öreges divatú muskátái, színével hivalkodó fuksziája s merészen fölfelé törekvő szegfűve: én azért mégis csak szívesebben néztem ezeket, hallgattam a pléhkályha sistergését s jól esett az elnyütt karosszéken ülnöm.

Kegyébe fogadott a négyszögletű kutya, a tisztos agg galamb olykor-olykor lábamig elépegetett és czipóm orrahegyét rokonszenvvel csipegette.

A néni illatszerbe itatott vörös papírt tett a kályha tetejére s attól a szobának lett néminemű aromája, épp annyira kellemes, mint kellemetlen. Világért sem mondtam volna meg. Pompás illat ez. Csodálkoztam, hogy olyan olcsó. Negyedárkusát 2 krajczáron vesztegetik.

Az elaggott óra minden negyednél zörgött-zúgott, mintha zokon vette volna az időtől, hogy annyira siet, mikor mi: a néni, a galamb, a négyszögletű kutya, a virágok, ő maga és én olyan nagyon jól érezzük magunkat.

Hiábavaló motoszkálás a könyvben, az asztalhoz való görnyedés, a sok-sok betű elfárasztotak. Arczok, melyek örökké egyformán mosolyganak; ajkak, melyek a panaszból, megszólásból soha ki nem fogynak; a sok ismerős, kikkel mind illendő dolog kalapot megbillentve szóba állani: be sokszor terhére vannak az embernek.

Hanem itt a néni szobájában mennyei béke száll a lelkemre. A mint ő a himzéssel tarkára kirakott ottománon ül és az öreg urnak új ingén varrogat: eszembe juttatja egy másik jó öreg asszonynak a képét. Megszámálom szorgalmas kezének ránczait, látni vélem az ér lüktetését, a mint a vér finom csatornáin végig fut. Ha beszél, megtalálom a hasonlatosságot hangjában, arcának vonásai megelevenednek s én mind kisebb-kisebbé változom, míg akkora vagyok, mint a számoly, játszótársa galambnak, kutyának, *anyám* lábánál játszó gyermek.

- Az öregemről akartam mondani valamit, - kezdé a néni.

- Hallgatom, néni.

- Mikor megismertem, akkor is így ragyogott koponyáján a hold, mint most. Eleinte félttem tőle, mert boldogult anyám óva intett a fiatal kopasz emberektől. Nem jámborságtól hull ki a hajuk.

- Ki a micsodás! Nekem is hullófélben van már hátul.

- Hogy szólott, megtetszett a hangja. Hatalmas erős hangja volt, mint az orgonának. Tetszett az okos beszéde. Hanem ebéd alatt a boroskától kezdettek erősen fényleni a szemei; ez nem tetszett. A részeg embert utálok, nagyon utálok. A kezemet sem adtam oda neki búcsúra, pedig... később megbántam, mert annak a szemragyogásnak - ő vallotta meg - magam voltam az oka.

- Ej, ej néni!

- Nem láttam azután egy félesztendeig. Nem is gondoltam reá. A ház körül mindig van annyi dolog, hogy hiábavalóságra alig marad idő. Hanem szent András napján... Az öregebbik bátyám ünneplő-nadrágát kivettem titokban a szekrényből és a vánkossom alá tettem.

- Hát azt mi a manónak?

A néni szemüvegét a homlokára tolta, hogy saját szemeivel jobban lásson és csodálkozva kérdezé:

- Nem tudja?

- Isten látja lelkemet, nem.

- Akkor megmondom. Aki a szent András napot megelőző éjjel - csak a leányokról beszélek - nadrágot tesz a vánkosa alá: megálmodja, ki lesz a férje.

- Furcsa jóslat!

- Már ez így van. Tudja-e, kit láttam? Az én kopaszomat. Egy nagy koszorú volt a fején és a homloka úgy ragyogott, mintha valamelyik szent lett volna. Erre az álmomra olyan tisztán emlékszem, mint a hogy most magát látom.

A néni szemei előbb nagyon ragyogtak, azután nagyon elhomályosodtak. A pápaszemet lejjebb húzta a homlokáról. Később a sárga zsebkendővel megtörülte a homlokát s reáfogta a nagy melegre, az az oka.

- Az isten rendelte nekem őt. Sohasem is esküdözött, mint a mai nap szokás. Mig a menyasszonyi koszorút a leány fejére teszik, addig gyémánttal rakják ki az élet útját, azután pedig... haj, haj! Sokat láttam, sokat hallottam, eleget tudok. Nekünk volt egy kis szobánk és egy konyhánk. A konyhából csináltam szobát és konyhát. Tele raktam a két ablakot virággal, vettem ezt a galambot, mert tudtam, hogy az öreg él-hal a galambokért. Lassankint kicsaltam belőle, hogy mik a kedves ételei. Mert olyan jó, olyan nagyon jó ember ő. Az én ideges bolondosságom sokszor fölforralt ellene. Szidtam és elégedetlen voltam, napokig nem szólottam hozzá. Ő ezer aprósággal kereste a kedvemet. Gyűjtötte az új huszasokat, a Szűz-Máriás négykrajczárt. Néha egy-egy koszorú fűgét lopott be a konyhaszekrénybe...

- Jó ember az öreg!

- Ez még semmi. Nagy beteg lettem. A patikára reáment másfélezer forintunk. Hideg téli éjjel szaladt orvos után. Kettőnél hiába kopogtatott, elment a harmadikhoz. Orvossal jött vissza, azután ment a patikába, hozta az orvosságot... Három éjjel alig aludott valamit. Szaladt haza a hivatalból is napjában kétszer-háromszor, csakhogy a kezemet megsimogathassa.

A pápaszem alól valami lecsordult. Talán az üveg izzadott meg a nagy melegben?

- Az Isten jó volt, hogy őt szent András napján nekem rendelte!

Egy ideig elhallgatott a néni. A parázs hunyó félben szürke szempillái alá bujt. A kutya reáfektette okos fejét a zsámolyra és olykor-olykor kinyitotta szemeit. Az én agyamban nem kavargtak a gondolatok. Elpihentek, mintha jótévő tündér elszenderítette volna mind. Ennek az öreg asszonynak napsugaras multja aranyos fénynyel tölti el az én lelkemet is.

- Nagyot fordult a sors később. Istentelen emberek kitúrták hivatalából az öreget. Miénk volt az igazság, de övék a hatalom. Még kövérebb volt akkor, mint most, mindig jó étvágya, mindig csendes álma. Hanem a mióta ajtóról-ajtóra kellett járni, hogy keresethez jusson, valami hivatalocskát kapjon, ő, akinek több esze van, mint a félvárosnak együttvéve: nagyon megváltozott. Búsan jött haza, izgatottan, a jövőtől félve ment el és reám... reám mindig olyan aggódva nézett, a lelkem, mintha azt kérdezte volna: »Te nem tartasz úgy-e hitvány embernek?...«

A néni letette az inget és két kezét összefogva ölében nyugtatá.

- A cselédet elküldöttem. Ettünk egy tál ételt. Mit kellett azt másnak tudnia, hogy mit? Három-négy fazék állott a tűzhely mellett. Mindenik lefedve, mindenikben víz forrott, az egyikben krumpli. Kérdezősködtek kíváncsian, hogy mi jót készítek? Mosolyogva soroltam fel a szokott, - a még jobb időben szokott ételeket... A maga szennyesét ne mossa senki a házon kívül!... Hazajött az öreg. Szegény, kopaszom, te! Ugy libegett rajta a kabát, mintha

szégyelte volna, hogy oly sovány legény hordja, az arcza csaknem sirásra állott. Bezártam az ajtót, hogy senki ne alkalmatlankodjék. Kitálaltam az ebédet. Egy tál főtt krumpli volt - úgy héjával. Sót tettem melléje és megöleltem az öreget: »Jere, lelkem, együnk, hogy ki ne hüljön! Bocsáss meg, hogy kést és villát nem tettem melléje, hanem viz, lásd az van.«

Mig a krumplit hámozta, kikiváncozott szeméből a könny. Letörültem; megsimogattam borostás arczát - mert két hónapja nem borotválkozott meg - és azt mondtam neki:

- Az isten nem hagy el minket!

Azután a sorsunk jobbra fordult.

Nagyot sóhajtott a néni, mintha nagy tehertől szabadult volna meg. Szemei végtelen nyugalommal, szeretettel pihentek rajtam.

Talán nem is engem látott, hanem azt a jó kopasz embert, akit az Isten szent András napján neki rendelt!

IV. A szomszéd „nagyságos” úrék.

Egész éjjel nem aludott a néni. A négyszögletű kutya több izben elégedetlenül ugatott, kaparta a falat, mely a jobboldali szomszédától elválasztó a mi békés családukat.

A hivatalnok úr ismét későn érkezett haza. Sokáig zörgetett az ajtón, míg az álmos cseléd-leány kinyitotta. Recsegő hangja a meglehetősen vastag fal pórusain átszivárgott, az ajtó kegyetlen becsapása, hasonlatos a puskaropogáshoz, elzavarta azt a kevés álmod is, mely a néninek öreg napjaira megmaradt. A fiatal asszony keserves zokogása átpanaszolt a falon s a csecsemő felsikoltott a bölcsőben.

Később monoton beszéddé tördelődött a sirás és goromba kiáltás; közbe-közbe kitört a fiatal asszonyból a szenvedély és rekedt, csaknem fuldokló hangon kívánta a halált.

Keserves éjszaka volt.

A néni másnap reggel nem itta meg a kávéját, elfelejtette megkötni öregének a nyakkendőjét, s a kutya hasztalanul settenkedett körülötte: a mindennapi fej-simogatás elmaradt.

Kétszer ment el a szomszédék szakácsnéja az ablakom előtt, s kétszer hallottam a néni korholását a konyhában, hogy miért nem mondta meg idején neki a cseléd?

A verebek a keményen mintha összeborzolták volna tollaikat. A házaló zsidó mérgesen kiáltott a kapu alatt, s a zöldségáru kofa veszekedett egy öreg asszonnyal, hogy két nyomorult krajczárért csak nem adhat neki egy zsák petrezselymet. Csak a nap mosolygott, osztotta szét békítő sugaraival a felhőket és kaczerkodott a néni virágaival. Nem hittem a napnak.

Valami kitörő félben van.

Harmadszor jött a szakácsnő. A néni várta az ajtóban és megállította.

- Mi történt maguknál, Anna?

- Felfordult a világ, de tőlem felfordulhat. Megyek a ruhámért a padlásra és itt hagyom a házat. Nem szolgállok egy percnél is tovább, hadd veszzen a bérem.

- Beszéljen!

- A nagyságos ur szeretőt tart, a nagysága éhezik, a cseléd éhezik. Elég nyomorúságos dolog. Mit mondhatnék én többet?

A cseléd sietett a ruhájáért a padlásra.

Ott állott még a néni s nézett utána. Majd megfordult és mérges szemekkel nézett a szomszédék lakása felé. Akkor lépett ki az úr.

Erős alak, sápadt arcza, a szemöldökei összenőve, vonásai kemények, egész mivolta első pillantásra kellemetlen.

Most az egyszer nem fordult el a néni, hanem olyan keményen reá nézett, mintha vizsgáló-birája akart volna lenni.

Csak úgy megszokásból billentett a kalapján, a mint elhaladt.

- Nekem az úr ne köszönjön, semmi szükségem reá! - hallottam a néni indulatos hangját, s becsapta az ajtót.

Déltájban felvette a fekete ruháját és átment a szomszédba.

Csakhamar visszatért, mert nem talált a kis száraz dajkán kívül senkit otthon. Énekelt a tizenhárom éves parasztleányka és altatta a kis fiúcskát. Úgy mondta, hogy a nagyságos asszony gyakori sirás között csókolta - hosszasan csókolta a kis fiúcskát és elment.

A néni megállapította, hogy bizonyára megúnta az élet terhét a boldogtalan, neki ment a Dunának, holnap benn lesz a lapban.

Sok észbeli okot felhoztam a romantikus megfejtés ellen, de a néni hajthatlan volt.

- Annak úgy kell lennie, mert én már sok ilyen történetet hallottam. Az a kis ártatlan a bölcsőben várhatja édes anyját, nem látja meg soha-soha többé.

A délelőtt kinos aggodalommal telt el a nénire nézve. A kapu alá állította a leányt, hogy adja hírül, mielőtt a szomszéd asszonyt látja, ő maga pedig főzte az ebédet.

Dél elmúlt és sem az úr, sem az asszony haza nem jött.

Ételmaradékot küldött a száraz dajkának és azt izente, hogy hozza át a fiúcskát.

Tejet melegített, féllangyosra csak és enni adott a siró portékának. A négyszögletű kutya, sem a galamb nem irigyelte ezt az ő jóságát a parányi ügyefogyottól. Nekem pedig kimondhatatlanul jól esett látnom az öreg asszonyt, a mint ringatta ölében idegen emberek elhagyott gyermekét.

Apa, anya összemarakodnak, üresen marad a házi tűzhely és lelke nincsen egyiknek is arra a tehetetlen féregre gondolni, aki nem tehet róla, hogy született.

Két napig üresen maradt a szomszédék lakása. A házmesterné bejelentette a rendőrségnél. Akkor aztán hazavetődött az úr.

Haragos volt az arcza, de nem látszott meg rajta, hogy valami földi jónak híját érezte volna. Kérdésekkel gyötörte a cselédet s parancsolta, hogy rögtön hozza haza a fiút attól az asszonytól.

A néni kereken kijelentette, hogy senki másnak a gyermeket oda nem adja, mint az édes anyjának.

Az öreg úr, a négyszögletű kutya és én ijedten néztünk a nénire. Azt kérdeztük tőle mind:

- Miért avatkozol, édes öregünk, a más dolgába?

A szelid pillantású kék szemek olyan erős, határozott feleletet adtak erre a mi néma kérdésünkre, hogy tovább is hallgattunk.

Átjött az úr.

A néni egyedül fogadta. Halkan beszélt, az úr is halkabbra fogta a szót. Egy teljes óráig beszélgettek, akkor kijött az úr, arczáról eltűnt a ridegség, tisztelettel köszönt és a - gyermeket nem vitte magával.

Diadalmasan nézett rájuk a néni. Kék szemeiből a sziv nemessége, jósága áradt ki.

- Megszelidítettem! A gyermek nálam marad, míg az anyja utána nem jön. És utána fog jönni!

- A Dunából? - kérdeztem szánóan mosolyogva.

- Onnan is. Az anya oda van kötve, míg csak egyet lehel, gyermekéhez.

Az elhagyott fiúcska hangosan kaczagott és nagy szemeivel majd elnyelte a nénit. Talán megértette a kis bohó, mit mond?

Harmadnap este beállított a sovány arczu, szomorú asszony.

Odaborult az ágy szélén édesen szendergő gyermekre és a keble majd megszakadt a fuldokló zokogástól.

Nem tudott beszélni, minden szótagot csuklás fojtott el. Nekem pedig olyan hevesen, szenvedélyesen csókolt a kezeimet. Olyan pillanatot nem érek meg soha életemben. Ott térdelt a szögletben és a kezét reá szorította a fejére, szőke haja kibomlott s beterítette a kis fiúcskát. Mikor felém emelte az arcát, a kinszenvedő Magdolna jutott eszembe, amint őt egy szent képen láttam a templomban. Úgy sajnáltam, olyan nagyon sajnáltam a boldogtalan asszonyt! Látszott az arcán, hogy nagyon szép volt csak pár évvel is ezelőtt. Mennyire szerethette a férje először s mennyire meg kellett változnia, hogy ilyen boldogtalanná tegye?

- A kis fiú nem ébredett föl?

- A csöppség sokkal mélyebben aludt, mintsem felzavarta volna a sirás, de mikor anyja csókokkal borította el: kinyitotta a szemeit és nagyon csodálkozva nézett arra a kisírt szemű, kibontott haju, különös asszonyra. A gyermeket átvitte az anyja. Látszólag kibékültek; legalább nem hallottam annyi sirást és kiáltozást. Nekem a hónap elsején egy levélborítékban három forintot küldött át a nagyságos úr.

- Micsoda?

- Három forintot, nem volt egy krajczárral sem több, sem kevesebb. Az öregem át akart menni, hogy a lábaihoz dobja s odamondja neki az igazságot, de én nem engedtem.

- Miért nem engedte a néni? Az lett volna a jó!

- Én a három forintot felváltottam hatosokra és a két cseléd között kiosztottam, - mert azután is két cselédet tartottak mindig, - és azt mondtam:

- A nagyságos uratok adja, hogy kenyeret vegyetek rajta, mikor nem elég az étel.

A néni mosolygott. Nem volt az a világért sem gonosz mosoly.

V. A szocziál-demokrata néni.

Tudni való dolog, hogy a néni buzgóan olvasta az egyik 3 krajczáros ujságot, mely minden nap hoz valami szemenszedett rémes históriát, s hogy szemléltetve oktassa az emberfiát a világ romlottságáról, czimképeivel a vért is igyekszik kisebb-nagyobb mértékben megfagyasztani.

A néni minden ilyen vérfagylaló kép láttára megsiratja a boldogtalan házmestert, aki megöli családját, s aztán, hogy a vért magáról lemossa: a Dunába ugrik a fővárosi három hid valamelyikéről. Nyilván azt választja a boldogtalan, amely legtávolabb esik, hogy legalább addig éljen, mivelhogy az élet még az öngyilkosok előtt is olyan drága és kíváncsú valami.

Egyszer behozta ezt a bizonyos ujságot. Veresre valának sirva a szemei.

- Nézze, kedves tanár úr... nézze!

Három csenevész gyermek hevert a papírlapon, már tudniillik az ujság első lapján; egyiknek a feje az ágy alatt volt, de azért kilátszott egy kissé. Az ágyon egy asszony feküdt, aki görcsösen szorította a lepedőt; az ujságlap alsó részében pedig egy eltört fazék vala, a melyből fehérszürkés füst gomolygott fölfelé.

Ebből a képből, melyért a művész kaphatott a szerkesztőtől legalább 5-7 frtot, minden mythológiai jártasság nélkül is kénytelen valék a következőket kiolvasni.

»Volt egyszer egy szegény özvegy asszony, aki három kis gyermekével addig éhezett, nyomorgott, míg egyszer egy krajczárért köszönet vett, a köszönet meggyújtotta éjnek évadján, a köszön igen jófajta volt, mert pompásan füstölt, égett, kilehelte mérges páráját, amit a négy istentől-embertől elhagyott ember belélegzett, hogy aztán soha többé föl ne ébredjen.«

Én istenem, hiszen ez talán régibb mese, mint amilyen régi a köszön használata!

- Ugy-e borzasztó! Ugy-e rettenetes!

- Bizony drága néni, ez a kép szörnyen rossz.

- De a története annak. Elolvastam, ott van megírva az utolsóelőtti lapon alul.

Hajtogattam a fejemet. A néni folytatta:

- Ismertem ezt az asszonyt és a három gyermeket. Valamikor itt laktak a házban, a földszinten; volt egy szobájuk és konyhájuk. A gazda is élt, lakatos volt egy gyárban. Az volt ám a tisztességes élet, amit ők folytattak. Vasárnaponként elmentek a templomba, még a gyerekeknek - mind a bárom fiú volt - ugyanabból a posztóból készült a ruhájuk, mint az apáé. Ebéd előtt, vacsora előtt imádkoztak, azután a gyermekek játszadoztak, a lakatos pedig történeteket olvasott a feleségének. Soha az korcsmába nem járt, soha az a feleségét durván nem szólította meg.

- Jóraivaló munkásember lehetett.

- Jóraivaló, hanem beteges. Sokszor hetekig elmaradt a gyárból, aztán az a gazdag úr, aki több száz munkással dolgoztat s azoknak a véres verejtékén meggazdagodik, bezzeg hogy nem fizetett ilyenkor egy krajczárt sem. Pedig ez a becsületes ember ledolgozta volna, hamarább meggyógyult volna, ha doktort hívathat, orvosságot vehet, ugyebár?

Tyhű, micsoda harag vonult végig terhes felhőként a néni homlokán!

- Az bizony úgy van!

- A jó isten csak megsegítette egyszer-kétszer a derék embert, hanem a szerencsétlenség csak azért sem hagyott békét neki. A házi úr, no tudja, ennek sem ártana, ha két hónapig hideg tél közepén abba a kis szobába bezárnák, ahol a lakatosék laktak s nem adnának neki csak tőkmagot és kenyeret, tudom istenem kétszer is beérné a lajbija, - mondom, ez a háziúr kidobatta tél közepén a lakásból, mert nem fizethették meg a fertályt. Azt mondtam az öregemnek, hogy tegyen értök egy-két szót, ha másképen nem lehet, hát legalább felét fizessük meg, a másik felére várjon a kutyateremtette fősvény.

Rátok ismerek, jó öregeim, - gondoltam magamban - és sehogysem tudtam megmagyarázni, hogy ennek a két szegény embernek honnan jut ilyesmire pénze?

- Késő volt már. A lakást kiadta; a lakatosban meg nem bízik, mert maholnap meghal, s akkor odavész a pénze.

A czudar!

Én csitítottam a nénit, mondván:

- Lássá, édes néni, ezért maga ne haragudjék. A háziúr végre is háziúr első sorban, s csak aztán ember. Amíg a bért meg nem kapja, addig nincs szive, ha megkapta, akkor már van, de csak kicsiny szive. A kinek van meleg szobája télen, annak hiába beszélünk fűtetlen szobáról, utcasarokról, nyirkos pinczelakásról és leirhatatlan nyomorúságról. Hanem, hogy is volt csak tovább.

- A lakatost a gyárban az egyik gép, nem tudom én minek hívják - ördög vigye azt a gonoszt is, aki feltalálta, mintha bizony masinával kellene mindent csinálni, - egy gép bekapta, és a mikor kihúzták a kerekek közül, nem volt benne egy mákszemnyi élet sem.

- A gyáros adott 25 forintot a temetésre.

- Ez már aztán nagylelkűség!

- Az özvegy maradt a három gyermekkel támasz nélkül. Aztán ni, itt a vége. A szegény ártatlanok, a szelid jó asszony! - - Istenem... Istenem, mennyi igazságtalanság, nyomorúság van ezen a világon.

- És mennyi gazdagság!

A néni nagy veres zsebkendőjének valami sürgős dolga akadt a mérges pillák alatt, a kezében tartott 3 krajczáros ujság pedig reszketett, mint holmi sárguló levél a hideg őszi szél érintésére.

- Nem igazság ez, nem! A jó Isten nem úgy rendelte és az emberek gonoszak. Ha én király volnék, ha nekem sok pénzem volna, másképpen csinálnám.

- Nem lehetne azon segíteni, édes néni!

- Dehogy is nem, megmutatnám én, hogy lehet. Csak hatalmam volna, megmutatnám. Nem volna szegény ember, de gazdag sem. Akinek sok van, attól elvennék, akinek semmije sincs, annak adnék. Kiűriteném a pinczelakásokat, felöltöztetném mind a rongyos embereket; a nagy urak palotáiba beköltöztetném a hajléktalanokat. Ember az ember, hát legyen mind egyforma.

- És a gonosztevők?

- Nem volna egy sem, mert ha meg van az embernek a mindennapi kenyere, nem gondol semmi rosszra. A kenyér - kedves tanár ur - a kenyér az oka minden rossznak. Ha annak a szegény özvegynek meg lett volna a betevő falatja, nem öli meg családját és magát a köszén füstjével. Nem bizony, azt én mondom, megmondom akárkinek.

Olyan elhatározott, sőt vakmerő volt a néni tekintete, hogy azt hívém: akár a királynak a szemébe mondaná az igazságot.

Előtttem pedig úgy tűnt fel, mintha békétlenkedő munkások gyülekezetében volnék, s hallgatnám a kolomposnak szenvedélyes beszédét; csak hogy ez a kolompos a világ legszelidebb lázítója, akinek a szíve sir a mások nyomorúságán, s a magáét soha még föl nem panasztolta.

Eszembe jutott a millió meg millió napszámos, a sok, ki nem elégíthető kívánság, a rettenetes küzdelem a létért, a társadalomnak égető sebe, mely be nem heged, melyet a napi izgalom örökösen fölszakít és vért bugyogtat ki belőle.

Néztem a 3 krajczáros ujságnak vérfagyasztó képét s ennek a szűk keretéből reám vigyorgott az egész világ szennyes üzérkedése, a bibor és rongy ríktó vegyülete, az éhinség és jóllakott unalom ellentéte és elfelejtettem, hogy a néninek is, meg jó magamnak is csak hogy a mindennapi kenyérre telik, s örvendünk mind a ketten, hogyha kellő időben kifizethetjük a házbért, vehetünk télire szenet s elrongyolódott czipőnket megfejeltetjük.

Pedig hát az a meleg tekintetű nap mindnyájunknak a hátát teleszórja sugaraival, a tavasz virágának illata mindnyájunknak egyformán kijut, és ha megássák azt a bizonyos négyszögletű üreget, hová a koporsónkat csendesen leeresztik, egyformán megdübörögtetik szűk lakóházunk födelét a hantok...

Azért hát, te szegény özvegy és ti ártatlan gyermekek, keressétek fel a jó lakatost, aki nektek, míg élt, megkereste a mindennapi kenyeret és pihenjeteek együtt csendesen. Ebből a kis lakásból nem vet ki télnék idején titeket semmiféle háziúr.

VI. A kopasz galamb beteg.

Más városba kerültem, hanem azért csak fellátogattam ügyes-bajos vidéki látogatóképpen a fővárosba. Eleinte azt a meg nem bocsátható könnyelműséget követtem el, hogy egyik szerényczégű vendégfogadóban szállottam meg, hol aztán az üres szobák árát (lehetett tizenkettő) mind rajtam szeretne volna megvenni a harcsa bajuszu »hoteltulajdonos«. Csak futólag akartam fölkeresni a nénit.

Benézek, - gondolám magamban - megkérdezem, hogy élnek világukat, megsimogatom a kutyát, köszönök a tiszteletreméltó galambnak, a néninek egy negyedóráskaig meghallgatom a panaszkodását, aztán tovább állítok, hogy a dolgom után lássak.

Bezzeg, na, volt patália.

Hogy én háládatlan ember vagyok, azt sem tudom, a sarkamra lépjem-e, vagy a lábam hegyére nagy büszkeségemben. Hogy az ő ágya nem poloska-fészek és akad mindig friss párnahuzat. Hogy léha, költekező ur lett belőlem, aki a pénzét kidobja az ablakon. Hogy sajnálja azt a sok reám való emlékezést, a sok könnyet, melyet miattam hullatott, hogy...

Aztán kezdett sirni, aztán úgy odaszorította fejemet széles mellére, hogy tizenhárom másodperczig orrom-szájam bedugult.

Én meg nyomban télikabátom és esőernyőm után szalasztottam egy vörössapkás uriembert, aki az ilyen gyors postákra termett lábakkal bír: és bekvártélyoztam magamat a néhai való kis szobába, hol két évig voltam a két jó öregnek üldöző szelleme, lelki gyönyörűsége és szemefénye.

Most abban a szobában egy orvosnövendék lakik, aki 148 centiméter magas, 103 centiméter széles és e két kiterjedésnek megfelelő mélységű ember. Immár 9½ esztendeje tanulja a medikát, de a vizsgálatok iránt irtózatossággal viseltetik.

Azon az asztalon, hol én vig-szomorkás költeményeken izzadtam, áll egy nyitott halálfő, a kis kályha mellett, melynek tetején a theás-csuprocskám üldögélt, mint egy padocskán, emberláb, kéz, borda-csontok és két tisztességes nagyságu gipsz-fül terjeszkednek el. Olyan békésen megférnek egymás mellett, mintha egy embernek az alkotórészei volnának.

- Itt fog hálni, mert a doktor ur elment a nagynénje lakodalmára - mondja a néni magyarázólag. - Finom, rendes úr, minden elsején pont 10 órakor behozza a lakásbért. Annyit tanul, hogy egymaga több petróleumot elfogyaszt, mint az egész emelet lakói. Egyéb hibája nincs, csak zsidó szegény és lefekvés előtt félóraig minden este füttyöl.

A néni megkinált turóval, lágy kenyérrel, egy fél pohár bort belém diktál és aztán kipirosodott szemével bánatosan néz.

- Nagy szomorúságom van.

- Ugyan mi, kedves néni?

- A szegény öregemnek még nem szóltam róla semmit. Nagyon megijedne. Én már három napja nem tudok aludni miatta.

- Talán valakijök meghalt? A testvére talán?

- Az, hála istennek, él, éppen tegnap küldöttünk neki egy ócska kalapot, három nyakkendőt és...

- Mi hát a baj?
- Beteg szegény, nézze csak!
- Ki? Hol? Hát itt lakik?
- Már huszonhárom éve.
- A bátyja a néninek?
- Nem, édes tanár ur, hanem a galamb!
- A galamb!

Roppant kő esett le a szivemről, de világért sem árultam volna el.

- A galamb beteg! Szegény öreg jószág! Hol van szegény, hadd látom!

Odamentem a kalitkához. Annak egyik szögletében vattából puha fekvőhely vala készítve és azon guggolt a kiszolgált galamb.

Komoly tisztességről tanuskodó kopasz feje kilátszott a szürkés-sárga tolltömegből. Csőre mélabúsan konyult alá és a szeme héjai ráborultak a szemre.

Valamiféle madárhangot eresztettem ki fogaim közül, de arra nem is hederített. Megsimogattam előbb a hátát, s érintettem kopasz fejét, de nem mozdult.

Akkor aztán a néni édes-szomorú hangon nevén szólította:

- Szultán!

És ime a beteg muzulmán császár két szeme pillája felhuzódott, mint a színház vasfüggönye lassan és ünnepélyesen, akárha tragédiát akarna mutatni.

- Látja... látja, milyen a nézése!

A néni kiolvasta abból a galambnézésből a következőket:

- Nekem már hagyjatok békét, jó emberek. Sok kendermagotokat megettem, répától, kendermagtól nem idegenkedtem. Voltak idők, a mikor párom mellett turbékoltam, s azóta is, hogy özvegyemberré váltam, ritkán hagyott el a jó kedvem. Én nektek, két jó öreg, sok hálával tartozom, mert vizem, eledelem mindig bőviben volt, de immár elérkezett az idő, hogy örömet semmiben sem találok. A kendermag kemény, a víz nem csuszik jól, ruhám foszladozik, lábaim alig birnak.

- Mi mindent megtettem vele, hogy ki gyógyítsam, - bizonyította a jó néni és vörös színű nagy zsebkendőjén keresett még egy kis száraz helyet, hová a szemét megtörülhesse. - Isten bocsássa meg, azt hittem, a feje fáj, tettem reá hidegvizes borogatást. A hideg víz nem árthat meg a madárnak sem. Gondoltam, elrontotta a gyomrát; beburkoltam két pár jó meleg téli harisnyába: mindhiába.

A galamb egyszer-kétszer fölemelte a fejét reám is nézett, de idegenszámba vett, mert rögtön lehorgasztotta fejét.

- Hogy az öregem ne aggódjék - ne vegye Isten bűnül! - délután mindig kiszedtem a kendermagot a válucskából s azt mondtam neki, hogy evett a galamb, egész délelőtt turbékolt. Elfáradt nagyon, hát azért nem turbékol most. És amilyen jó ember ő, mind elhitte nekem, és minden reggel kávé előtt teletöltötte a vályut, csak azon csodálkozott, hogy a kendermag mostanság sokáig tart.

Vigasztaltam teljes szivemből, hogy a galambok könnyen elrontják a gyomrukat öregebb korukban, de az magától rendbe jön; hogy nincs miért aggódnia, nem pusztul el az okos,

kedves állat, mert a természettudósok kimutatták napnál világosabban, hogy a tölgyfa sok száz esztendeig élél, miért ne élhetne egy jól tartott galamb ötvenig? Nem igaz, amit a tudósok az állatok korára mondanak. Ott van az ember, meghalhat csecsemő korában és élélhet száz esztendőnél is tovább.

A néni megvigasztalódott és gyöngéden visszatette a galambot vatta-ágyába, folyton dédelgetve ilyeténképpen:

- Látod, Szultán, ne szomorkodjál, a tanár ur azt mondja, hogy még sokáig élsz, úgy... jó meleg az ágyad... pihenj, szegény öreg!

Én pedig hallgattam ezeket a dédelgető szavakat, néztem a nénit és eszembe jutottak azok az ácsorgó, rongyos gyermekek, akik apátlanul, anyátlanul kószálnak az utczákon, főszedik a hulladékgyümölcsöt és éjszakára odakuporodnak valami elhagyott épületnek a szögletére, hogy másnap tovább folytassák nyomoruságos életüket.

Ott is a kis szoba csendjében és odahaza is reá emlékeztem a kopasz galambra, a siró nénire, és ha olykor-olykor a jövő homályos képén tűnődöm, kérdezem:

- Vajjon nem irigylem-e meg annak a kopasz galambnak a sorsát?

VII. Az utolsó nap.

A diák-kori ládámba mindent bepakolt a néni. Már ez a munka siralmas lassúsággal ment. Egy álló hétig tartott. A bácsi cukorpapirost hozott a boltból és az első este köröskörül kikárpitozta az ócska ládát, hogy baja ne essék a sok drága holminak. Egy-egy oldal kirakása eltartott félóráig, mert itt is, amott is rücskös lett a széle, pedig annak bámulatosan simának kellett lennie. A láda rozsdás sarka olyan szokatlan megilletődéssel nézett a buzgó öreg urra, aki ránczos kezeivel végigsimogatta a cukorpapírt, sőt egy szöget is belevert a saroktartó vaslemezbe, mivelhogy hiányzott onnét.

Ments Isten, hogy utközben felpattanjon.

Akartam segíteni, de olyan mérgesen rámkiáltott, hogy ilyen-olyan irigy vagyok, még azt is sajnálom tőle, hogy a ládámat tisztességesen rendbehozza.

Került aztán a sor a néni munkájára. Soha az én vedlett egy pár nadrágom, megreperált ingeim, nyári lájbim, féltuczat használatban eltörődött harisnyám olyan gyöngéd összehajtogatásban nem részesültek! Olybá tekintette még a hálóinget is, mintha valami beteges baba lett volna, akit a bölcsőbe kell visszahelyezni. Nyomatéku a zsebkendőkre reáfejtette a »görög-magyar szótár«-t s a gallérok és kézelők szépen körülölelték Dante »Divina comoedia«-ját. A kézirataimat, e siralmas töredékeket, becsusztatta a szögletbe, tőszomszédságába két avatag keztyűnek és három középviseles nyakkendőnek.

Hát ez bizony mind lassan ment. A néni meg-megállott, leült a láda mellé állított székre és azt mondta a cselédleánynak, hogy öregedik már, mintha valami oldalszurás-félét érezne éppen a szíve táján.

Mikor a nagy munkával elkészült, bejött hozzám egy ménköveszett nagy lisztával és kért, hogy olvassam át.

Gyanutlanul veszem a kezembe.

A bácsi kacskaringós, öreges betűivel írott czim azt mondta, hogy: »Inventarium.«

- Hát ez mire jó, édes néni?

- Az utolsó szegig minden benne van. - Az öregem irta föl.

- Ugyan de...

- Már annak az a rendje.

Én soha ezt az inventariumot nem olvastam át, de tartogatom emlékül. És ha valakinek eszébe jutna valaha azt mondani, hogy ágról szakadt szegény legény voltam: ezt a rengeteg hosszú lisztát kitergetem eléje. 228 folyószáma van ingóságaimnak. Volt nekem annak idején ez inventarium szerint még lámpabelem, $\frac{2}{8}$ rud gyertyám és egy darabka mandolaszappanom is.

A kulcsot átadta és azt mondta kissé tompa hangon:

- Ha kipakolja, mindent rendben talál.

Ha kipakolja!...

Szerettem volna mondani valamit. Ha egyebet nem: »Köszönöm, lelkem, néni!«

Nem tudtam szólni no. Ez bizony megeshetik nálamnál okosabb emberrel is. Leültünk az utolsó ebédhez.

A fehér asztalterítő azt jelentette, hogy valami nagy ünnepség van a háznál. Két pohár mindenik tányér mellett, és egy kis tányérban három fogpiszkáló. A bácsi nem vetette le a kabátját, mint rendszeren szokta. Ezért reá támadtam.

- Mintha bizony miniszteri tanácsosság fenyegetné, vagy holmi bankigazgatósággal kínálták volna meg. Vesse le azonnal azt a kabátot, mert itt hagyom az ebédet.

Rögtön fölkeltem és magam húztam le a hátáról, még a lájbiját is ki kellett gombolnia, mivelhogy ezt ő így szokta meg.

- Ugy no, most már hozzákezdhetünk a leveshez.

- Nini, hát a néni mért nem eszik? - A néni nézett reám az ő elboruló kék szemeivel, melyekből akkora két csöpp hullott nemsokára a leveses tányérba, hogy avval csaknem csordultig megtelt.

- Eszünk mi még együtt - járt nekem a szájam, s folyton a tányér karimáját nézegettem - még csak az kellene, hogy!... Eszünk hát! Akkor a feleségem főzi meg az ebédet. Leölünk egy tyúkot, abból lesz a leves; leölünk egy kakast, abból lesz a sült. Egy éppen ilyen nagy karos-széket állítok az asztalfőre, oda ültetjük a nénit, a lába alá tétetek zsámolyt és a bácsinak félmeszelyes pohárba én öntöm az $\frac{5}{8}$ rész bort és $\frac{3}{8}$ rész vizet. Az lesz még csak a nap! Mig ezeknek a szavaknak végére jutottam, szerencsésen elfogyott a levesem.

A bácsi töltött 40 cseppet egy üvegből, melyen aranykeretes czimlap hirdette, hogy nem közönséges embereknek való és a melyet az asztal alól vett elő.

Eleinte nem akartam inni.

- Ki látta, hogy ilyen nagy költségbe verjék magukat? Hiszen, ha tudtam volna, hogy így összeesküdtek ellenem, bizony le sem ültem volna.

- Jó... jó! Ki tudja mikor?...

Amit csak valaha szerettem, mindenből vala akkor délben, csak jókedvből nem, pedig azt még a jó edelnél is inkább szeretem.

Mikor aztán az öreg a réczesült után ugyancsak az asztal alól előhúz egy pezsgős-palaczkot is, már akkor kitört belőlem az elkeseredés.

- Hát én kétesztendei hú szeretetemért azt érdemeltem, hogy pezsgővel szégyenítsenek meg. Ki ne bontsa azt bácsi!

- De kibontom lánczosadtát. És ha százszor megharagszik is, kibontom! Két esztendeig elszenvedtem, hogy a fejemre nőjön, minden az történjék, amit akar, de most nem engedek. Kibontom és megisszuk az utolsó csöppig! Úgy! Hogyis ne, hát azért van ma a harminczadik esztendeje, hogy az öregemmel egybekeltünk?

A néni egy kicsit elpirult, amiből mindjárt kiolvastam, hogy az öreg nagyot talált mondani, de olyan tűzzel beszélt, hogy féltem ellenkezni vele. Megtöltötte mind a három poharat és felállott.

Olyan élénken látom most is a bácsit. Feje csillog a kopaszságtól, arcza a meghatottságtól, szemében pedig erősködik a köny a vidámsággal. A kezében egy kicsit reszket a pohár, csurog is a szélén le a drága nedv, aminek felfogására alája taszít a néni hirtelenében egy tányért.

- A mióta ismerjük, szeretjük. Azt gondoltuk, hogy mindig így együtt maradunk, hanem az Isten másképpen rendelte. Ugy legyen, amint ő rendelte. Elmegy tőlünk. Hát jól van... mi itt maradunk két öreg, hanem aztán elmegy... Igaz, viselje gondját a jó Isten... és - és jussunk eszébe, ha jobb dolga lesz is, mint nálunk volt.

Azt mondják, hogy a pezsgő jó ital, de nekem akkor igen keserűnek tetszett. Sehogy sem akart lecsúszni a torkomon.

Nehéz is lett volna mellett a két elszomorodott öreg mellett vigadnom.

És hatalmába ejtett az a ritkán felülkerekedő ellágyulás, mely rendesen édes anyám emlékénel fog el. Fájhatna-e neki jobban a tőlem való elválás, mint ennek a két öregnek fáj, akikkel a sors szeszélye hozott össze? Ők nem számítanak arra, hogy elhagyottságukban gyámoluk leszek, én nem várok örökséget; én telve vagyok irántuk hálaérzettel és ők boldogok, hogy valamiben kedvemet találhatták.

Áldott legyen az emlékük!

Hogy a fekete kávé aranykeretes findzsában kaptam; hogy az öreg a szekrényben tartogatott ünnepi tárczából három esztendő óta őrizett 25 krajczáros szivart elővette: ugyan miért is mondanám el. Mikor pedig már lenn voltam az utczán, a két öreg nézett utánam az ablakból; a bácsi lekiáltott:

- Az esernyő itt maradt... majd elküldjük... elküldjük.

Vajjon nem volt-e az az esernyő okosabb, mint én, hogy ott maradt még tovább a jó öregeknél?...

VIII. Piczi.

Egyik esemény a másikat szorította le az érdeklődés nagy piacjáról. Egy hatalmas dinasztának nagyreményű sarja, kire több korona várt, egy őrizetlen pillanatban golyót röpített agyába: hirdette ökölnyi betűkkel a sajtó. A mindenható vaskanczellárt kiszorította a sorompóból a tette szomszjas II. Vilmos német császár: vezérczikkeztek a lapok. Kossuth honossági kérdése lebillentette bársonyszékéből Tiszát: ujjongott az ellenzék. És azonközben pislogott a francia Szent-Pétervár tájékára s állott szilárdan ellenükben a hármasszövetség, a fegyvergyárak pedig ontották ki műhelyeikből a megrendszabályozott Mannlichert.

És a néni kis szobájában mindezeknél nagyobb, megrendítőbb dolog történt: haldoklott Piczi.

Önök, nyájas olvasóim, ismerik már a néni Piczi-jét. Megérdemli szegény, hogy most érdeméhez méltóan irjam le. Képzeltjenek el egy fekete, sima szőrrel gazdagon benőtt hengert, mely a hosszas fekvés következtében két helyt szögletessé kopik; a lekopott oldalra helyezzenek el arányosan négy lábat: fekete szőrű, sima talpu, kurta lábacskákat, a minő a legjobb nevelésű városi kutyáknak szokott lenni. A henger egyik végére ragasszanak egy lombos farkat, a melynek teendője a jobbra-balra való barátságos csapkodás, a másik végén pedig képzeljék el a világ legrövidebb nyakára forrasztott kutya-fejet: finom, vékony orr, melynek normális hőmérséke 7° Celsius, lebernyeges fülek és az okosság két fényes ablakául a két szem.

Ez Piczi.

A néni sokszor bizonyítgatta, hogy Fány, az ő cselédleánya, okos teremtés, ha kell, reméli is, hogy 38 éves tisztos kora daczára, férjhez mehet még, de azt nem merné állítani, hogy a Fány szemei több értelmet fejeznének ki, mint a Piczié.

Igy aztán hallgatag megegyezés jött közöttünk létre, hogy az Isten végtelenül bölcs ugyan, és ezen a rengeteg nagy világon mindent a legjobban teremtett meg, csupán Piczinek kellett volna még emberré lennie.

A néni ezt a vakmerő állítást nyomban példákkal szokta megbizonyítani, és én, tekintettel a pompás fekete kávéra, melylyel ebédutánonkint kedveskedett, a legtermészetesebb fejbólintgatásokkal hallgattam végig.

Mikor az a derék szál kapitány bérelte ki a hónapos szobát: Piczi kellemetlen reszelő hangon megugatta nyilvánvaló ellenszenve jeléül, s még az ötödik héten is idegenkedett tőle; s minő görbe szemmel méregette végig, midőn bekopogtatott a néni virágos ablaku szobájába, hogy tizenhét forintot kérjen kölcsön.

Ha akkor a néni Piczinek a szemébe nézett volna, bizonyára azt mondja a kapitánynak:

- Nagyon sajnálom, édes kapitány ur, az utolsó garasunkat mostadtuk oda házbér fejében.

Persze... persze, a néni megtisztelésnekmondotta a kapitány ur bizalmát, nem nézett Piczire és adott tizenhét forintot kölcsön. Piczi hátat fordított a lekötelezően mosolygó hadfinak és a farka, az a bizonyos lombos fark, amely rendes körülmények között jobbra-balra mozgott, most mereven feküdt a padlón és tüntetően pihent.

A néni mindezt, sajna, csak akkor vette észre, mikor már a derék szál legény három hónapi szobabérrel, a kölcsönkért forintokkal és erősen megterhelt lelkiismerettel talán éppen Amerikába vitorlázott.

Mikor aztán a kapitány által három hónapig ingyen lakott szobát én néztem meg először, hogy két esztendőre bekvártélyozzam magamat: Piczi czipőm orrának és sarkának rövid ideig tartó, de bizonyára szakértő szagolgatása után azt a többször szóban forgó farkat megcsóválgatta és mikor a néni gyakori kérésére a párnás széken helyet foglaltam: Piczi nem kis megerőltetéssel fölemelte hengeralakú testét és előlábait felrakta koczkás nadrágomra és addig nem tágitott, míg tenyeremet orrához nem értettem, hogy sima nyelvét végig szánkáztassa rajta.

Igy aztán rendben volt minden. A néni mind a két kezével megszorította az enyémet, a szobáért nem tizenhárom, hanem tizenkét forintot kért, no meg két esztendő alatt legalább tizenkétszer szivemre kötötte: részesítem őt egyszer abban az örömben, hogy pénzzel segítsen szorult helyzetemen, sőt a lakásbért is elengedte volna néhány hónapra.

Ha, nyájas olvasóm, te még ezek után sem vagy hajlandó elismerni, hogy minő nagyfontosságú személy vala a mi házunknál Piczi, készséggel elmondom azt is, hogy Piczi langyos tejet reggelizett, melybe a néni sajátkezűleg mártogatta az ujját, hogy hőmérsékét kikémlelje; a bácsi (ez a néni hitestársa) személyesen - aprítgatta a vizeszsemlyét. Piczinek volt külön szobája: a kályha melletti szöglet, minden reggel megkefélték és fényes fekete hátán szőrmentében végig fésülték. Nyáron szakértő borbély jött és formált belőle egy miniatúr fekete-oroszlánt, és ilyenkor jól esett neki, ha tarlós hátát mi hárman: a néni, a bácsi, meg én bizonyos időközökben megvakargattuk.

Ő pedig irántunk a legnemesebb kutyaérzelemmel viseltetett. Sokkal több volt benne az önérzet, hogysem hizelgett volna, hanem odafeküdt a lábunkhoz, reátette fejét hol az egyik, hol a másik lába fejére, előbb szeretettel nézett reánk, azután hunyorgott a szemével, ami nála a legnagyobb földi jólét magyarázója szokott lenni.

Erről a Picziről hadd mondjak el egy történetkét. Az, ki igen sokat vár e történetkétől, gondolja meg, hogy némely regénynek királyok a hősei s még azok is telve vannak gyarlósággal; ennek az én történetkémnek egy lombos farku kutya a hőse, aki dikció helyett ugat, szenvedélyét hegyes fogaival mutogatja, fájdalomának kifejezésében könyek nem segítik; ha megbántják: harap; ha megsimogatják, földhöz lapul, hű és szófogadó. Ennél többet aztán nem is tud, nem is akar tudni.

Most már megkezdhetem a történetet.

*

Egy sötétes benyiló-szobája volt a néninek, melyre a háziúr kegyesen reáfogta, hogy konyha, de a néni nem volt hajlandó elhinni és csinált belőle több rendbeli meszelés, surolás, padló-foltoztatás, poloska és svábbogár zacherlinezés után lakható szobát. Nyílt ennek a szobának a tulajdonképpeni konyhára egy félméter magasságu ablaka, ezen át szűrődött az áldott napvilágból annyi, amennyi épen elég holmi szegény bennlakó embernek arra, hogy megtalálja a kanál-emelő kéz a táltól a tányérig, tányértől a szájig az utat. Hiszen ha becsületes ember lakik a szobában, a sötétség nem oly rettenetes valami.

Május elsején foglalta el az első lakó a benyilót. Rézmetsző segéd vala, aki nem régen házassodott meg, hogy legyen, aki szépen megmossa az ingét vasárnapra, elkészítse déli harangszóra ebédjét, kevés pénzből tudjon sokat főzni, vasárnaponként üljön a sötét ablak mellé és foltozza a férje ura nadrágját, fehérneműjét; s ha még marad egy kis elmulatni való ideje: imádkozzék buzgón, adjon hálát a jó istennek, hogy vezérelje haza minden baj nélkül a hajnali szürkületben búfelejtető mulatozásából férje-urát.

A széles ábrázatu, nagytenyerü asszonyt még türhető barátsággal fogadta Piczi, elég közel ment hozzá, de nem ült le melléje a világért sem; hanem a keskeny arczú, vedlett szakálú és himlőhelyes rézmetszőt erősen megugatta, s oly nagy mértékben nem vala inyére ez a

jövevény, hogy a lábikrája után kapkodott, s mikor az ajtót maga után betette, még akkor is morgott és izgatottsága szemmel látható vala.

Harmadnap avval a hirrel állított be a néni, amint másodmagával belépett, (Piczi követte nyomon) hogy az asszony még valahogy megjárja, mert hallgatag és dolgos, de a rézmetsző nem sokat ér.

Annyi százezer ember nyüzsög, tolakodik, rejtőzik, dúskál és teng a fővárosban, hogy a sötét benyiló lakói: a rézmetsző meg felesége parányi helyet kérnek a létezők sorában.

Nem is tudott más róluk, mint mi: a néni, az öreg ur, Piczi meg én.

Mi egymás között szóba hoztuk, a néni, ha egy és más maradt az ebédől, beadogatta a szegény asszonynak a benyilóba, mert annak bizony a férje ura számára megsütött husból édes kevés maradt.

Egyszer Piczi a nyitva felejtett ajtón belépegetett, mert az asszonyt kezdte ő is sajnálni, talán azért, mert mi igen szálnalmas dolgokat meséltünk róla.

Az asszony éppen krumplit hámozott a tűzhelyen kesergő hús mellé. Piczi körülvizsgálódott a szobában s aztán lecsücsült az asszony mellé.

Szánakozva nézett reá, s a jó asszony arra magyarázta a dolgot, hogy a kutya éhes. Szépen megfűtta minden oldalról a lehámozott krumplik egyik legkisebbikét és odanyujtotta Piczinek. Ámde Piczi a legparányibb fontolgatás nélkül elutasította. Ekközben a néni is bement és a jámbor asszony elpanaszolta, hogy minő drága a krumpli, mennyi csontot ad a mészáros egy falat hús mellé, mennyire fáj neki a feje a faszénnel való téglázásnál; aztán, hogy ő már nem is bírja ki sokáig.

Ekkor megeredt a könye és amíg a cseppek lassan lecsordogáltak széles ábrázatán, elmondta, hogy jobb volna neki most is szolgálni, megverte az isten, hogy szívére hallgatott; volna 8 forint bére, tisztességes kosztja, bálnának vele emberséggel...

Nyájas olvasóm, ha te ehhez hasonló szegény asszony panaszát még nem hallgattad végig, akkor sajnálattal kell tudtadra adnom, hogy ebben a kis történetkében én azt végig nem mondhatom, mert lásd, annak a félig hámozott krumplinak és félig sült húsnek egységes étellé kell sülnie, és a jámbor rézmetszőnének azonfelül néhány darab lábravalót, inget, párnaczihát simára kell vasálnia: tehát a világért sincs időnk a hosszas panaszolkodásra.

Mikor már arra került a sor, hogy a szegény asszony nem bírja tovább, itt hagyja a haszon-talan embert, akkorra Piczi hortyogott, bármily készséggel osztzott is különben a szomszéd-asszony keservében.

Az áldott jó néni ilyenénkép vigasztalta elszomorodott felebarátját:

- Bizony, az a maga ura egy kötélre való gazember, hanem azért ne búsuljon! Meggyúl még annak a belében az a tömérdék gonosz ital, amire kidobja mindennapi keresményét. Ha már a nyakára vette, hordja az élet jármát és azt az istentelenséget ne kövesse el, hogy itthagya az urát.

(Ekkor riadt fel álmából Piczi. Mérgesen nézett az asszonyra, de haragja lecsillapult, mihelyt a beszélő kedves hangját meghallotta.)

- Azt mondom, itt ne hagyja. És éppen most nem, mikor...

A néni jelentőséggel és asszonyi szakértelemmel nézett a szegény rézmetszőnére, aki törülgette a könyeit és nagyon elpirult.

Piczi nem értett ugyan semmit a czélzásból, de azért osztotta kedves asszonykájának a nézetét.

- Ha másban nem, bizzék az istenben! - Ezek valának a néni végszavai, melyeket a nyitott ajtón át én is hallottam.

Nekem ezek a szavak olyan jól estek. Vannak lelki állapotok, melyeknek könnyítésére nem elég az okosság, a belenyugvó bölcsesség minden érve; kell a hitnek egy csöppentési balzsam-irja. Ezt a csodálatos gyógyszert nem készítik sima papírra méregdrága pénzért vakarintott recept után, nem adják ingyenvaló emberbaráti szeretetből a papok: a szivben kell ennek hajtással birnia. A néni szive pedig valóságos paradicsomkert volt, telve a hitnek erős fáival.

Nem hallottam többé a dolgozó asszony énekét. Napközben igen nagy csend volt a kis homályos szobában. A néni erősen varrogatott valamit, mert a sárgakeretű okuláré, mint valami középkorbeli rezes lovag, ott ült délczegen az orrán.

Ha valamely fiatal asszony effajta portékát varr és hirtelen férfi látogatója jön a férjének: lángoló arcczal dugdossa el. Mit is érdekelne idegen férfiut holmi apró ingecske, szalagos fejkötő, iczipiczi ruha, pólyának való?

A mi Piczink csaknem mindennap bement látogatóba a szegény asszonyhoz és valahányszor kijött, lelógott a füle, nem kunkorodott föl a farka, csendesen visszavonult lakosztályába és magában gunnyasztott. Ámde, amikor késő este hazajött a rezes orrú rézmetsző, olyan bántó ugatással fogadta, mintha betörő bandától féltene a házat. Mondogatta is a néni:

- Fánynál sokkal okosabb ez a kutya.

Mikor a sötét kis szobában egy új életnek lobbant lángra parányi mécsese, és a szegény asszony sápadt arcát egy pillanatra megaranyozta az édes anyai mosoly: belopózott Piczi is, körüljárta a szobát, s a földön elterített szalmazsákhöz közelítve, megüté fülét az ujszülött polgárocskának visitása, közelebb lépett, előlábait fölrakta a szalmazsákra, hegyes orrocskájával szimatolt, s a kis porontynak orrát barátságosan megnyalogatta, jeléül annak, hogy ezentul őt is olyan lénynek tekinti, kivel szívesen megfér egy földél alatt.

Akkor járták legjavában a bálók a fővárosban.

A fiakeros uraknak pompás keresetök volt, a redút bérlője dörzsölgette a tenyerét, a női szabóműtermek megteltek urnókkal, a kiket leányaik férjhez-segitése miatt a legégetőbb anyai gondok gyötörtek. A magas házak tetején pedig tömören egymáshoz simultak a hócsillagocskák, vastag rétegben. Hiába ostromolta a szél, csak egy-egy csatorna széléről kapkodott le valamit, az is porrá szóródva röpült tova, hogy az utcán lézengő hajléktalanok valamelyikének arczához csapódjék, avagy a hintón robogók bajuszára meneküljön a szél elől, mikor a fényes palota előtt megáll a hintó és kiugrik ruganyos léptekkel a báli czipős úr.

Mindez azonban, amint te is tudhatod, kedves olvasóm, nem igen tartozik a dolog lényegéhez, de nem hallgathattam el, mert hiszen láttam, hogy a mi sötét benyilónk lakója mennyire szívére vette a farsang örömeit, mennyire nem törődik feleségével meg kis fiával.

Az első vasárnap délutánját még otthon töltötte, mert a születéssel járó költségek nem engedték meg, hogy a szokott módon és helyen tegye a vasárnapot élvezetessé, hanem merész füttyülésből állott az egész ember. Szegény fejét majd fölvetette az unalom.

Beszólott hozzá oktató szelid hangon a néni:

- Valami okosabbat nem cselekedhetnék-e e szent napon Sóvágó úr?

Sóvágó úr, a rézmetsző, nem felelt vissza oly szeliden.

- Fizetem a szobát, az enyém hát! Amit teszek, azt teszem. Ne prézsmítáljon az asszonyság!

És olyan végelkeseredett füttytyel tódította meg a mondókáját, hogy Piczi is jónak látta ijedten fölgrani s védő-állásba helyezkedni asszonya mellett, ha kell: életre-halálra.

Az a boldogtalan rézmetsző úr nem gondolta meg, hogy kár neki olyan magas hangon beszélni a nénivel szemben, mert éppen harmadfél hónapja ingyen lakik a benyilóban. Amit a szobabér fejében fizetett, visszakéreggette az asszony, kellett a fiucskára.

És ha a néni csak egy körömfeketényivel rosszabb, mint amilyen jó, akkor a vasárnap délután fütyölgető rézmetsző valamelyik utcasarkon üzhette volna ezt a nem sok pénzbe kerülő sportot.

Hanem a néni nem tehetett arról, hogy olyan jó szive volt. Még a gorombaságért is jó tanács-csal fizetett a léhűtőnek.

- Itthon kellene tölteni a vasárnapokat, egy kicsit imádkozni sem ártana. Azt a porontyot nevelje fel tisztességgel. Ha takarékos, megélhet a keresményéből a családja. Az ám, Sóvágó ur, takarékosság!

Dühös lett a jó szótól a goromba rézmetsző és a feleségére támadt. Mind hangosabb, ingerültebb lett a szóváltás. Siránkozva csititgatta az asszony, hanem a felháborított rézmetsző szitkai nem szüneteltek.

Piczi a családi siralmas szcénával szemben eleinte tartózkodó álláspontot foglalt el, de mikor a durva rézmetszői hang reszelővé kezdett válni, elhatározta, hogy csendet csinál. Egyet-kettőt harsányan böföntett, a lombos fark indulatosa felkunkorodott, a két fül tekintélyes szögállásba helyezkedett.

Ahogy a legkisebb boldogtalan a háznál szülő édes apja ordítására fölsivalkodott, Piczit nem lehetett tartóztatni: két hátsó lábára állította fel a szögletes hengert, (azt akartam mondani a szögletes testét), kaparta a közepe táján kissé megrepedt ajtót és ugatása kifejezte azt a részvétet, amit az asszony és a kis fia iránt, azt a haragot, melyet a rézmetsző ellen érzett.

Az ajtó hirtelen kinyílt és kalappal a fején, télikabátját gombolgatva kilépett a haragos ábrázatu rézmetsző. Piczi egy őrzetlen pillanatban lábához kapott az élhetetlen embernek, s mert csontja igen kemény volt, legalább a nadrágát lehasította.

Azt is elmondhatnám, hogy a rézmetsző istent káromolva hátra rugott, de mivel Piczi sokkal ügyesebb volt, mintsem formája sejteté, rézmetszőnk a nagy erő kifejtésben súlyegyenét elvesztve, orrára bukott.

Ezenközben a néni éppen a Dávid király zsoltárainak XXII-dikét olvasgatta, és ennél a versnél tartott:

»Mert körülvettek engemet az ebek, és a gonoszaknak serege megkörménykezett engemet, által likasztották kezeimet és lábaimat.«

A szomszédban lakó kilencz gyermekes szabómester ócska tót muzsikáján vidáman nyivácskoltatta:

Oh du lieber Augustin,
Geld ist hin,
Mensch ist hin, alles ist hin!«

A rézmetsző pedig ment a maga útján.

A sors néha oly szeszélyesen rendezi az apróbb eseményeket, oly válságos sorrendet ad az indulatok és szenvedélyek egymásutánjának, hogy mikor már kitör, késő megbánni az első lépést.

A rézmetszőnek félig begombolt téli kabátja alatt a sziv nemtelen szenvedelmek tárháza volt e pillanatban. Haragudott a feleségére, miért hogy ez egy újabb terhet hozott a nyakára, haragudott a sorsra, hogy a vasárnapja ily alávaló módon elromlott; haragudott a harpya-nénire, hogy

őt úgy lehordta, a mint a leczkáját meg nem tanuló iskolás gyermeket le szokták hordani; haragudott az infámis, idomtalan dögre, mely a nadrágát lehasította.

Ime, ily változatos apróságok növelték a mi rézmetszőnk kebelében a sorssal való elégedetlenséget, ily lelkiállapotban tért be az »Utolsó garashoz« címzett korcsmába.

Az első deczi bor ezt a haragot elkezdette főzni; a félliter már elhitette vele, hogy ő a földgömbön a szánsalomra legméltóbb féreg; az egész liter olyan sötét lepedővel vont be ezt a ragyogó világot, mintha kátrányos hordó lett volna.

A második liter felkeltette benne a legegésebb szociál-demokrata keservet.

- Csak izzadni, nyomorogni! Aztán, ami bér jut, reá megy a tejre, czuczli, jön a gyermek foga, akkor meg nyugodt éjszakája sincs. Meg kell vonni magától a hitvány másfél krajczáros szivart is, a naponkinti félliterből ezentul már semmi sem lesz... Eh, érdemes-e élni, sem szivar, sem bor - - (Kötelességemnek tartom mellesleg megjegyezni, hogy a bús rézmetsző elé éppen most került a harmadik liter.)

Ti, Mammon kegyeltjei, nem értitek ezt a rézmetszői kesergést; ti sem értitek emberek, kiknek a szegénységben maradt még valami erkölcsi erőtök, ha más nem, egy szemernyi türelem. Pedig hát ti is éppen úgy sóvárogtok a szivar, bor és vasárnapi multság után, de mert szeretitek az otthon ülő, dolgos feleséget, szivetekhez nőtt a rakás nevetlen poronty: csak hordozzátok az élet igáját. Kérlek, ne vessetek követ a rézmetszők legnyomorultabbikára, aki épen most tart haza felé. Látjátok, a hideg szél mint ránczигálja, milyen rossz indulattal taszítja lámpaoszlopoknak. Bizony-bizony nem ártana, ha most valamelyik védett kapu aljába oda terítené, elaltatná harsány füttyöléseivel, hadd aludná ki a fejében kóválygó embertelen gondolatokat!

Piczi léptei neszére már talpra ugrik, kopogtatására morog, s erővel kell tartani, hogy reá ne rohanjon.

A benyíló szobájának véletlenül nem csukódik be az ajtaja. A néni és bácsi bemennek az utcára nyíló szobába a háromkrajczáros újságot olvasgatni.

Gyermek-nyöszörgés hallik, Piczi hegyezi a fülét. Csendesen fölkel, lakosztályát elhagyja, hogy utána nézzen: mi baj van ismét oda át.

A kiáltozó rézmetsző nem veszi észre, az asszonynak pedig úgy telve vannak a szemei könnyel, hogy már csak attól sem láthatná.

Piczi egyenesen annak a szögletnek tart, a hol a kis ügyefogyott sirdogál. Résztvevően megszorgolhatja, aztán hátat fordít neki és lompos farkával - biztatásul talán - meglegyezgeti ábrázatát.

Ekközben a rézmetsző elér haragjának tetőpontjára, az arcza ijesztő, szemei vadul forognak (már amint a novellákban ez számtalanszor olvasható) és kiránt zsebéből egy revolvert.

Piczi sem türtőzteti magát, sok haragot fojtott vissza eddig is, leplezgette, amig lehetett gyűlöletét.

Még most is hallom azt az irgalmat nem ismerő fogvicsorgatást, aztán a kitörő ugatást és nyomban reá a revolver durranását. Piczi nyöszörgése hideg borzadálylyal töltött el s a másik pillanatban odaát voltam.

Ott vonaglott a hű kutya a padlón, a megrémült gyermek a szögletben ordítani kezdett és a néni holt-halavány arczczal rohant be.

Még talán elélek egynéhány esztendeig, ha a sors is úgy akarja, de azt a pillanatot sohasem felejttem el.

Hogy sírt, hogy panaszkodott, hogy emelt vádat a vonagló állat; miképpen nyujtotta előlábát a néni felé és csaknem gyermeki fájdalommal nézett rá, mintha azt mondta volna:

- Lásd, asszonykám, Piczi jól akart tenni. A gonosz rézmetsző feleségére irányozta a revolver csövét, én beleharaptam a lábába... Lásd, lásd, a te jó Piczid nem akart rosszat tenni.

Nem is tudom, hogy esett, de a rézmetszővel sem a néni, sem a bácsi, sem én nem törődtünk, eszünkbe sem jutott. Mi csak a vérében fekvő, síró-rívó Piczinket láttuk, a miénket, a hozzánk tartozó hűséges családtagot. Simogattam a fejét, míg a néni oldaláról a vért mosta, a bácsi pedig sietségében legjobb háló-ingét és a néni a legczifrább csipkés főkötőjét tépte darabokra. A haldokló állat nyalogatta a kis ujjamat, nyalogatta és jajveszékelve fokongott, halkabb és halkabb lőn a nyöszörgése.

- Piczi jó kutya, jó... aranyos Piczi, nagyon fáj szegénynek, nagyon... nagyon - szólott a néni siralmas hangon és a drága öregasszonynak úgy ömlött a könyve.

A lombos fark elerőtlenedve még egyszer jobbra, egyszer balra mozgott, hogy aztán soha többé ne magyarázhassa nekünk: milyen szófogadó, hűséges, ragaszkodó kutyának volt a farka...

A néni az nap vacsorára egy falatot sem evett, pedig pompás rántott-csirke maradék volt. A bácsinak volt egy gyönyörű tajték-pipája, még a dédapjától örökölte, és csak vasárnaponként vette használatba és ezt a remek pipát az nap este szörnyű izgatottságában eltörte, hanem csak harmadnap kezdett miatta bánkódni.

És ez alatt meg ez után hónapokig foglalkoztatták Európát nagy események; telve volt a félvilág izgatottsággal, jósoltak háborút, ingott a tözsdei árfolyam. A világ sok millió ujság-olvasóját rázta a hideg a legújabb hírek után, de a Piczi halálát csak mi tudtuk az üllői út 56. számú házának első emeletén.

A sok millió ember elfeledte azóta régen amaz izgatottságot, új emberek ültek a kormány rudja mellé, új érdekek szorították ki a régieket. Dolga után lát a sok millió ember, s újabb konczon kapkod a kielégíthetetlen kíváncsiság.

A néni szemében pedig mindennap megjelenik egy reszkető könyecsepp.

- Szegény Piczi!

A fehér kőkereszt.

- Elbeszélés. -

Ha te, nyájas olvasó, Ágostonfalván kiszállasz és Baróth felé veszed az utadat, a lassú Olt hidjánál egyéb nevezetes látnivalót hiába keressz. Valójában a hid sem ér sokat, de a baróthiak mégis szeretik és azt tartják, hogy elég jó hid az annak az alamuszi kanyargó, örvényes folyónak. Az országút mentén, hol bütykös, hol egyenes táviró-oszlopok, porlepett csalán-bokrok, tikkadozó számartövis maradnak hátra, s a szellővel kaczerkódó lenge pipacs hajladoz feléd. Amott cserepes fedelű, fehérre meszelt épület a domb oldalán, mellette ha jó szemed van, megláthatod a magas keresztet is. Tedd meg most az egyszer az én kedvemért a jókora kerülőt és fordulj balra, a kocsis káromkodni fog és a szemedbe mondja igaz székely őszinteséggel, hogy »elég nagy bolondság elkanyarodni az igaz útról« de én kárpótlásul a temető mellett elhaladva, megmutatok neked egy szép fehér kőkeresztet, alig három eszten-deje, hogy oda állították. Egy szegény asszony pihen alatta, aki míg élt, még a tüzelőfát is a hátán czipelte haza az erdőről. Elmondok egy olyan igénytelen történetet, minőt csak falu-helyen lehet komponálni, hol az emberek fantáziája lomha, de a vágya, reménye, szenvedélye éppen olyan csapongó, mint a lármás élet népes piaczaín.

*

A fehér kőkeresztet Bartos Péter csináltatta az édes anyjának. A követ Brassóban vette, a kőfaragó valahonnan Kolozsvár környékéről vetődött oda, az aranyos írás rajta azt mondja:

»Édes anyám, te pihenj az Urban.«

Ennek a Bartos Péternek nincs egyebe egy olyan roskatag házikónál, minőt eleget lát az ember minden tisztességes szegény faluban. Se kert, se pajta mellette, csupán az egyik oldalára vet délelőtti árnyékot egy terebélyes szederfa. A gazdának még csak egy kukoricza-földje sincs a határban. Az ingét a szomszédasszony mosogatja, hol isten nevében, hol egy-két garasért. Napszámba megy dolgozni, kérges tenyere jól megszorítja a kasza nyelét, mélyre vágja be a kapát, nagyokat markol, ha arat. Vasárnap templomba jár, templom után a mezőnek veszi útját és soha el nem mulasztja betérni a temetőbe, mintha ott neki valakivel még leszámolni valója volna. A nagy, erős legény leül a fehér kőkeresztes sirdombra és jó hosszú ideig néze-geti az aranyos betűket, kitepi a burjánt az egyenletesen növény fű közül, akárcsak virágültető leány volna. A szemébe áhitatos, imádáshoz hasonló kifejezés lopózik. Mikor durva kezét reá teszi a keresztre, mintha bocsánatkérően reszketne az a kemény kéz.

Mikor az a jó öreg asszony élt, fiatal legény volt ő; haragos, indulatos, vakmerő legény, aki a tánczban ki nem fáradt, a legénykedésben párjára nem akadt. A köpeczi kőszénbányába járt dolgozni, vadonat új bankókat rakott zsebre szombatunkint. Odahaza tiszta ing, jó husleves, nyájas anyai szó várta.

Egy-egy forintot letett az asztalra, hanem a többbit, a nagyobb részt, a korcsmába vitte. Adtak érte muzikaszót, pálinkát, heti fáradságot elfeledtető jókedvet.

A jó öreg asszony abból az egy-két forintból fizette a szegény ember adóját, többre aztán nem is jutott: néhány száz gyertyára, sóra mire. A hús áráért, a betevő falat kenyérért eljárni mosni a patikárusékhöz, a papékhoz. Kendert tört, kapált, zsáknak való durva vásznat szőtt. Télen zsugorgott a hideg házban, az erdőbe ment s a hó alól kaparta ki a megázott galyat, hátán czipelte haza, hogy Péter fiának megszárihassa az ingét, kimosott ruháját, főzhessen valami meleget a szegény fiúnak. Járt az esőben, sárban, hóban akárhányszor mezitláb. Köhécselt, beesett az arcza, de soha sem panaszkodott. Az a vénséges vén imádságos könyv, melyet még

boldogult édes anyjától kapott, tanuságot tehet róla, hogy gondolatban sem neheztelt fiára, hiszen azok a lapok viselték leginkább ujjai nyomát és ernyedtek el a hosszas használatból, amelyen a »gyermekek«-ért való imádság állott.

Megmérhetetlen jósaгу anyai szeretet!

Egyszer hire kerekedett a faluban, hogy Bartos Péter utána vetette magát a molnárnénak. Hiszen szabad volt, a menyecske fiatal, özvegy. Kinek mi gondja reá.

Az az egy-két forint, mi eddig a keresményéből anyjának jutott, most másra kellett Péternek. Még a munkaidőt is megtoldotta, hogy több bankóval jőjjön haza szombat este.

Az édes anyjáról leszakadt a ruha. Ahogy lehetett, jó öreges öltésekkel összevarrogatta. A kopott, nagy fekete kendő még megtette, ha a reggeli misére ellátogatott. Ugyan bizony, öreg asszony, szegény asszony, kinek jutna eszébe megszólalni!

A molnárnénak vett Péter kalárisgyöngyöt, selyem-kendőt. Huzatta a cigányokkal az ablaka előtt.

Csak annyit mondott neki az édes anyja egy hétfőn reggel, mikor betarisznyált a fiának:

- Fiam Péter, czéda asszony az. Ne hozz gyalázatot a fejemre!

A legény rándított egyet a vállán. Se jót nem szólott, se rosszat. Miért állana szóvitába az édes anyjával? Soha sem szokta meg. A menyecske szép, ő szereti: maga dolga hát, mit csinál.

Egy hét múlva bátya-ura állított be templom után. Az édes anyjának a testvérbátyja volt.

- Hallod Péter, beszélni valóm volna veled, ha nem nagyon sietnél.

- Amint látja Antal bátyám, itthon vagyok.

- Rossz uton vagy, öcsém.

- Hadd beszéljen, ki mit akar.

- Nem a szóbeszédre adok, hanem amit szemeimmel látok. Rossz uton vagy, a bolondját járod annak a vászoncelédnek.

- Ugyan ugy-e?

- Jobban megbecsülhetnéd fiam, anyádasszonyodat, csak annyit mondok.

- Én meg azt mondom, uram-bátyám, hogy senki magát az én dolgomba ne ártsa! Úgy! - és a legénynek az orcája kipirult, a szeme pedig az összeránczolt szemöldök alatt haragot villogtatott.

- Dolgozik reád, mint a rab, ő maga éhezik, neked főtt hust talál fel; te odahordod pénzedet annak a -

- Ki ne mondja, ami a száján van, mert meg találná bánni.

- De már azt kimondom, öcsém, hogy czudarság, amit anyáddal teszel.

- Bátyám!

- No, no tüzelj! Ugy mondtam: czudarság és százszor is azt mondom.

Az ajtó észrevétlenül megnyílt és az édes anya belépett.

- Ha még egy szót kiereszt a száján, ha az isten mennyköve belém csap is, leütöm.

- Öcsém... az Isten... igazságos bi...ró!

*

Ha a barmot mindig csak munkára hajtják és rövid pihenése alatt sem tesznek száraz kórónál egyebet a jászlába, sem friss almot alája, ne csodálkozzék a gazda, hogy napról-napra ösztövérebb, lomhább, fáradtabb lesz az állat.

A meztláb járó, mindig fáradozó öreg asszony sorsa még az olyan baromnál is keservesebb vala. Az olvasó szemek, a gyakori imádság nem hozták meg lelkének a nyugodalmát. Ugy virrasztott fölötté az emésztő anyai gond, mint a sötétség az éjszaka fölött. Száraz kenyerét egy-két épen maradt fogával oly nehezen rágtá; vékonyka ruháján a hideg, csipős szél kifogott és némelykor nemcsak roskatag teste, hanem a lelke is didergett.

Más ember tűzhelyénél nem tudott fölmelegedni, a kegyelem-kenyeret nem szerette; otthon pedig olyan nagyon egyedül volt. Egy hűséges tyúkjá volt csak, az melléje kuporodott és kodácsolt, kárált: beszélgetett vele a régi jó időkről. Mikor még élt a gazda, éltek a többi gyermekek, tehén állott az istállóban három, két munkabíró ökör szénázott csendesen.

Künn pogány szél birkózott a szederfa ágaival, olykor-olykor a törzset is megdöntötte, mintha a földhöz akarta volna vágni és az öreg fa száraz galyai hullatták a hópelyheket és reszkettek félelmükben. Meg-megcsikordult a kút-gém maga jószántából, a vödröt hintálta, csapkodta a szél. És a kicsinyke ablak, melynek egyik szöglete már régen betört, alig-alig győzte támogatni a becsapódó hideg áramlatot. Az öreg asszony ügyetlen kézzel egy avatag mellénykét dugott a nyílásba, de a szél csakhamar eltakarította utjából az ügyefogyott akadályt.

A nyitott tűzhelyen két vizes hasáb küzködött a füsttel, úgy látszik, a tűz lesz valahára mégis diadalmas, mert a nagy küzdelemtől izzadság verte ki a két fahasáb testét és hallatszott keserves sirásuk.

A kis padon, a tűzhely előtt ült a jó asszony, összezsugorodott, mert egész testében didergett. A tyúk is a kemencze-padkán megbujt és többé nem kárált.

Egy-egy koty hallatszék. Talán azt kérdezte »fázol-e asszonykám?«

Fázott, a fogai egymáshoz koczódtak, a hátán pedig lassankint izzasztó hőség terjedt el. A kezefeje merő jégcsap, a feje pedig tűz.

- Istenem, el ne hagyj!

Hebegett megrázkódva és azok a szelid, türelmes tekintetű szemek ijesztő fényben csillogtak.

Kellett-e ma is a papékhoz menni, ott egész nap mosni, a meleg konyhából félig meztláb, rongyos csizmában haza menni.

Jaj, csak beteg ne legyen, csak attól őrizze meg őt a jó Isten.

Ni, most lobban fel a tűz, az elébb siró-rivó hasábok kacagnak, pattognak, a verejtékcseppek felszikkadnak, a hab, mely rajtok verődött, nedvességgé csappan és vigan lobog a láng. Mohó kíváncsisággal néznek a szikrák, a tűz apró manói a ránczos arcra, mely piros, megijednek attól a másik tűztől, mely az öreg asszony két szemében villan elő.

A fagyos kezet kinyujtja, próbálja dörzsölni, de olyan erőtlen, fáradt, mintha két csontot tenne egymás mellé. Nem fog azon a meleg, csak a csonton végig a fejből, lapoczkákból bizsereg lassan alább-alább a belső forróság. Már a homlokán verejték gyöngye fakad, a mély barázdák mentén megindul és a szemhéjak irtózatosan nehezlnek, mintha megindulna a háztető valamely magas hegy tetejéről és hullana... hullana, jaj, most szakad reá... most!

A tyúk fölrebben, ijedten kotkodácsol, a szél egy erős rohammal betöri az ablakot és az öreg asszony ott hever a hideg szobaföldön.

A kicsiny szobában csak a szikrák pattognak, veszekednek egymással, a láng mérgesen nyaldossa, harapja a hasábokat, mintha azért haragudna a fára, hogy miért nem adott előbb meleget, miért kellett annak a jó öreg asszonynak a földre zuhannia a nagy hidegtől?

*

- Bartos Péter, jó volna, ha immár haza néznél, valami baja van az anyádnak! - szólott a bakter a korcsma-ajtóban a mulatozó legényhez. - Lakatosné asszonyom emelte fel az ágyba. Akár a darab fa, úgy feküdt a ház földjén.

Az italtól felhevült képü legény felállott, tántorgott egy kissé, amint az ajtó felé ment.

- Ha mi pálinkád maradt volna, öcsém, csak bizd reám - ajánlkozik a bakter - majd megiszom én, ha már kifizetted.

Mintha nem is hallotta volna Péter. Az ő fülében csak az zugott, hogy »valami baja van az édes anyádnak.« Eleinte csak botorkált, de minél közelebb ért a házikóhoz, annál jobban kivilágosodott az elméje.

Hogy a küszöböt átlépte, levette a sapkáját.

Eddig még sohasem tette. A torka is elakadt, midőn kérdezé:

- Édes anyám-asszony, mi lelte?

Sötét volt a szobácskában, hunyorgott a tűzhelyen egy-két hamvas parázs. A legény melle összeszorult és a durva, erős ujjak reszkettek, amíg a zsebéből egy gyufaszálkát előkeresgélt. Háromszor is végighuzta a falon, a nadrágján, de csak nem éledt tűzre, mert nem a kénköves fején találta. Mikor aztán a gyertyavég valamicske világot terjesztett, oda ment a legény az ágyhoz, de lábujjhegyen. Ruhástul feküdt az öreg asszony a vetetlen ágyon. A fösvény világ olyan rémitő fakónak tüntette fel az arcot, az összeszorított ajkak, a lecsukódott szem nem panaszkodt, nem vádolt senkit.

- Jaj, jószágos Isten... jaj!

Vaczogta a legény és a gyertyavég lángja hol jobbra, hol balra lobogott, mert a gyertyát tartó kéz reszketett.

- Lelkem, anyám, lelkem... Keljen fel, no! Megöltem ugy-e, meg... Az Isten... hogy sujtson engem agyon!

Zokogott, fuldoklott az ágy végének támaszkodva és odatemette a fejét a mezitelen láb mellé, azt a hideg, sáros talpat csókolta, simogatta, mint ahogy csókolja a hívő a megfeszített Üdvözítőnek átszegezett lábát.

- Anyám!... anyám!

Az öreg asszony pillái remegtek, aztán félig felnyitak, de a világosság, vagy a bágyadtság miatt rögtön lecsukódtak.

- Fázom! - susogta alig hallhatóan a beteg, de a legény felfogta a leheletet és rohant ki. Letépte a kerítést, apróra tördelte az ágat, lerázta a havat róluk, benn minden ágat a kabátjával surolt végig, hogy hamarabb meggyuljanak és pár percz múlva lobogott a láng.

A legény meleg posztó-kabátját anyja lábára terítette, aztán megmelegítette a párnát, azt feje alá tette, gyöngéden fölemelve fejét. Hosszasan keresgélt, míg egy tiszta csuprot talált, vizet töltött belé, odaállította a tűzhez, maga sem tudta minek. Szaladt a korcsmába, hozott egy üveg bort, akkor meg a vizet kiöntötte a csuporból és a bort felforralta.

Kínálta a beteget, de az nem mozdult, szólott hozzá, nem felelt.

Az erős legény inai úgy remegtek. Igazgatta a tüzet és a füst belecsapott a szemébe, azért törülgette az inge ujjával.

Meggörnyedve ült a padkán, eltemette az arcát széles tenyerébe és míg rendetlen gondolatai egymást váltogatták agyában, a szíve vadul dobogott. Minden dobbanása vád volt önmaga ellen.

- Te czudar, te hitvány, te nyomorult!

Nem mert az ágyra nézni. Ott fekszik az ő szülő édes anyja, aki, mióta él, egy rossz szóval meg nem bántotta, akit ő mindennap megbántott! Csak egyszer emlékszik, akkor is amiatt az asszony miatt történt. Az anyja korholta, ő felfortyant s olyat mondott, hogy az öreg asszony sirt. Akkor megmardosta őt a lelkiismeret. A tűzhely mellől felragadott egy fát, odanyujtotta az anyjának, hadd üsse őt avval, mert ha a kezével ütné, az neki nem fájna... Az asszony, az a czifra, az oka minden nyomorúságnak. Úgy beszélnek, ő már több legénytől hallotta, hogy czéda, hitegető, sok legényre ráveti a szemét egyszerre, aztán amelyiket közelebb éri, avval éli világát.

Forróság verte ki homlokát, le sem törülte, meg sem mozdult, félt az ágyra tekinteni.

- Nem az asszony az oka, hanem ő maga. A szekér nem vette volna fel, ha ő maga nem kérezkedik... A ház fedeléről lekorhadnak a fatéglák, itt is, ott is hull a lemálló vakolat, beszívárog a mestergerendák mellett az eső: és a beteg öreg asszony nyomorogva jár keserves napszámba, a fiatal pedig, az erős legény odahordja garasait a ripők asszonyhoz... Gyalázat... gyalázat!

- És ha az az asszony csakugyan megcsalja őt,... megcsalja bizonyosan, kinéz az ördög a szeme incselgéséből, kivigyorog a gödrös orcájából... maga a megtestesült testi sóvárgás. Jaj, be istenverte gaz-legény a Bartosné legény fia... az istenverte gonosz, akinek drága a levegő, akit agyon kell verni, mint a veszett kutyát... agyon... agyon!

Most már égett az orcája, mintha valami összecsomósodott volna az agyába, hogy a vér nem mozoghat... Hát az ajkai miért remegnek olyan gyáván?... Ki mer-e lépni az utcára, anélkül, hogy le ne sütné a szemeit? Nem kiáltja-e mindenki a szemébe: »Eredj, megölted az anyádat!«... Nem fogja mondani senki, nem szabad mondania...

A tűzhelyen piros zsarátnok van már, azt megbolygatja. A mestergerendához nyúl fel és levesz onnan egy ócska pisztolyt, sokszor lőtte már ki, ha valakinek a névnapját megtisztelte. Rendesen újból meg szokta tölteni.

A zsarátnokra egy-két félig égett ágacskát borogatott az imént, az hirtelen fellobbant. Olyan világosság ömlött széjjel a szobában, mintha meggyult volna az egész ház.

Az öreg asszony felnyitotta szemeit és reá meredt pillantása a szoba közepén álló fiára. Mint valami hazajáró szellem, olyan sápadt, olyan fényes volt az arcza a felcsapó világosságban.

Bartos Péter felhuzta a pisztoly kakasát és magára emelte.

Ekkor kétségbeesett sikoltással felugrott az anya és jobb karját tiltólag fölemelve, olyan szemekkel, minőnek pillantása felforgatja, megsibbasztja a lelket, olyan hangon, minő megteríti az istentagadót is, szólott:

- Péter... az Istent,... az Istent ne káromold!...

És a fakó arcz szederjeskéek színre kezdett válni az ajkak körül, fölemelt karját erejének végső megfeszítésével a pisztoly után nyujtotta és azt oly emberfeletti erővel szoritotta markába, mintha az egész világ ellenében kellene megőriznie.

Több szót nem szólott azóta.

Beszélik a faluban, hogy feketére festette koporsóját Péter, aranyos betűkkel irták rá az asszony nevét. Mondják, hogy Péter, az erős legény, míg anyja a nyújtóztató padon feküdt, nem mert reá nézni, oda kuporodott a lábához és zokogott.

A hideg januári nap olyan gazdag sugárözönnel szórta tele a vastagon álló havat körös-körül a baróthi határon, a patak jégtükrén tánczoltak a sugarak s mégis oly hidegen tekintettek a temetőben kihányt fekete földre... oda életet nem lop semmi napsugár.

Az a kemény legény nem panaszkolt el senkinek, hogy mit érzett, sem a temetésnél, sem a temetés után nem látták könnye folyását, hanem harmadnapra sokan látták, hogy Sas Antal kapuján belép.

- Nagyot vétettem, bátyám.

- Isten bűnül ne tudja be, öcsém!

Az öreg kérges tenyere megszorította a fiatal legény kérges tenyerét.

Ennyi volt az egész.

A faluban jóra való kaszásnak fizetnek 40 krajczárt, favágásért 20 krajczárt. Amikor nincs munka csak kell mégis valamit enni, sem elrongyosodni, sem szennyesen járni nem volna tisztességes dolog. Azért hát éppen teljes nyolcz esztendeig kellett dolgoznia, korcsmai italtól tartózkodnia, pipát a szájába nem fognia, míg azt a kőkeresztet felállíttatá a temetőben.

Az alatt pedig egy szegény öreg asszony nyugszik.

Fényeskedjék neki örök világosság!

Szegény Karli.

I.

Sokszor eltűnődtem afelett, hogy az öreg levélhordó, az a becsületes arcú, őszülő szakálú, miért akarja a fiát erőnek erejével taníttatni? Akinek a jó Isten nem juttatott elég elméleti képességet arra, hogy deklinálni és konjugálni megtanuljon, miért erőltetik azt a latin iskolába?

Aztán néztem Karlit, az öreg levélhordó fiát; vörös flanell bélésű téli kabátja irigységre keltett, téli sapkáját, melynek két leffentyűjével mind a két fülét hermetice elzárhatta; ujjnyi vastagságú cipőtalpait, pufók arcát, a zsemlyét, melyet óráközökben élvezettel falatozott, mind fölülte kíváncsi dolgoknak tartottam akkor gyermekésszel; hanem szürke szemeiben olyan elementáris bárgyúság nyert kifejezést, lapos homlokára kétoldalt lefésült hajtincsei az ostobaságnak olyan hatalmas függőyei gyanánt tűntek fel, lepegő beszéde olyan zavaros, olyan gyámoltalan vala, hogy a szívem majd megesett rajta.

Pedig kimondhatatlan jó fiú volt Karli.

Ha azt kívántam volna tőle, hogy adja nekem a téli kabátját: szó nélkül reám adta volna, pedig őt ezért keservesen megverte volna otthon az apja.

Ó azok a nyomorult nyelvtani kategóriák, a sok genus-szabály, az antik elmék szüleményeinek a köntöse: a latin nyelv, hogy tönkre tette szegény Karlit.

Néha úgy tetszett nekem, hogy a homlokára olyan redők kanyarognak, mintha egy-egy rendhagyó ige zavaros ragozásának menetét jelképeznék. Ha fennhangon tanult, láttam a genitivusokat és accusativusokat, amint a gégejében fel s alá mászkáltak kinos-nehezen.

Mióta az apja három forint havifizetéssel Karli mellé szellemi támogatóul szerződttetett: nem mult el egy nap sem, hogy ne fohászkodjam fel magamban:

- Édes Istenem, te bölcsen kimérted a teremtett lények földi pályafutását; ó mondd meg, mi végre teremtetted Karlit, az én tanítványomat?

Az évek folyamán konjugálni ugyan nem tanult meg, hanem - szivarozni igen.

És ettől az időtől Karli határozottan butább lett, pedig reggeli négy órától éjfélig folytonosan tanult, - azaz hogy jobban mondva, szivarozott.

Volt neki egy fabódé műterme az udvaron, melyet az apja eredetileg tyúkketrecznek szánt, de mert Karli úgy nyilatkozott, hogy ő ott a legjobban tud tanulni, berendezték tanuló-szobának.

Hajnali három órakor már füstfellegbe temetkezett és ropogtatta:

- Contra vim mortis non est medicamen in hortis. (A halál ellen nincs orvosság a kertekben.)

Le is fordította emberséggel:

- A halál férfira ellen nincs patika a kertekben.

Midőn Karli ezt hangosan elmondta, olyan rémitő hahotára fakadt az osztály, hogy én majd a föld alá bujtam.

De azért a becsületes levélhordót szerették a tanár urak, az ő kedvéért Karlit minden második esztendőben felléptették egy osztálylyal.

Mikor aztán a negyedik osztályból a második évben letette a pótvizsgálatot, akkor így szólott az édes apjához:

- Atyám, nem tanulok tovább!

Én boldog voltam erre a kijelentésre és gondolám:

- Hála neked Istenem, megjött a Karli esze.

Meghíttak a levélhordóék ebédre és ebéd után tanácskoztunk; az öreg, a felesége, meg én. Karli künn ült a műtermében és - szivarozott.

- Mit csináljunk a fiúval? - kérde az öreg, végig surolva homlokát a jobb tenyerével.

- Mit?... Mit? - sopánkodék az anyja.

- Valami hasznos ipar - indítványozám.

- Beteges, nem bírja ki - veté közbe az anyja - szegény fiu... gyöngé.

- Ha legalább még két esztendeig járna az iskolába, hogy hat osztályról legyen bizonyítványa, akkor tudnám, hogy mit csináljak belőle... Mit gondol?

- Két osztály: négy esztendő, ha a szerencse tovább is mellette lesz. Különbön Karli jól lakott már az iskolával, próbálni kellene valami egyebet. Például csináljunk belőle patikáriust. (Gondoltam magamban, Karli nagyon szereti a pomádét, a patikában pedig sok kellemes illattal telhetik be.)

Az apa hallgatott, az anyja még próbálkozott a Karli pártjára kelni; bizakodott abban, hogy minél nagyobb lesz, annál komolyabb, annál szorgalmasabb.

Szegény, jó anyák; hogy ti sohasem ismeritek be gyermekeitek tudatlanságát!

Csináltunk belőle patikáriust.

Az anyja ellátta pompás téliruhával, az apja tanácsokkal, én azt mondtam neki:

- Te Karli, pipázni már jól tudsz, vigyázz, hogy inni ne tanulj meg és őrizkedjél a kártyától.

II.

Három hónappal azután, hogy Karlit elküldöttük Szerdahelyre patikárius-gyakornoknak, egyszer csak ír egy levelet, melyben keservesen panaszkodik, hogy lefagyott a két keze, goromba a principálisa, nem fűtik a szobáját, rossz a kosztja és ő nem tartja ki tovább.

Azonközben irt a principálisa is az öreg levélhordónak.

- »Uram, vigye haza minél előbb a fiát, mert ha még három hónapig nálam marad, az egész községet megmérgezi. Csináljon belőle hivatalnokot, mert a gyógyszerészethez nincs elég esze!«

Haza jött Karli.

Nagyon ki volt a haja pomádézva, a keze csakugyan czékla-vöröset mutatott, hanem a viseletében valami hetykélkedést vettem észre. Csak most tűnt fel nekem, hogy már diákocskakorában válogatott a nyakkendőben és az ing-galléroknak, hogy pénteken feljárt a város nagy piacára s hallgatta a katona-bandát, ilyenkor csinos sétapálczát forgatott a két ujj között.

Néhány nap múlva tisztába jöttem Karlival:

A boldogtalan fiú azt hitte magáról, hogy ő szemrevaló. Mert előfordul az emberi életben, hogy a butákat vaksággal is meglátogatja az Úr.

Befogtuk Karlit megint az iskolába.

Ó, az a jámbor fiú hogy minő sötétségben botorkált, csak én tudom. Nekem azért a béketűrésért, amelylyel őt a tudatlanság kátyújából naponta próbálgattam kiemelni, okvetetlenül megbocsáttatnak mindennemű bűneim és fogatkozásaim.

Kihúztunk két esztendőt és letettünk négy vizsgálatot. Két rendest, melyek nem sikerültek, két pótlót, melyet szépen lekönyörögtünk; az anya, apa, meg én.

Mikor a másodikért könyörögni voltam egyik tanár úrnál, így kiáltott reám:

- Eltakarodjék a szemem elől, mert tanítványával együtt ledobatom a toronyból.
- Tekintetes tanár úr, kár volna mégis, mert most legeslegutoljára jöttem esdekelni.
- No Karli, mondtam, mikor a VI. diákosztály kikorrigált bizonyítványát a markába nyomám, én már többé téged nem tanítalak: de ne is próbáld meg átlépni a gimnázium küszöbét, mert ha a latin tanárod meglát ott még egyszer az életben, akkor leszúr a botjával.

Karli úgy tett, mintha mosolyogna; az anyja sirt örömében és megcsókolta a csunya fiút, az apa pedig csak ennyit mondott:

- Holnap eljössz velem a posta-igazgató úrhoz!

Karlinak megengedték, hogy nyilvánosan szivarozzék és kapott az anyjától 12 darab himzett zsebkendőt.

Karli a legközelebbi katona-bandás délután még jobban kipomádézta szösz-nemű haját, a cipőjét lakk-szerű subikszszal kifényesítette, a himzett zsebkendő-csücskét láttatni engedé a világgal.

Olyan vala, mint egy vasárnapot ülő borbélygyakornok; olyan volt kívül is, olyan belül is.

Az anyja pedig úgy néze reá, mintha Karli a világ legszebb, legdélcezebb, legokosabb ifja volna.

- Csak lesz belőle valami... csak lesz!

III.

Két esztendő telt el. Nagy ritkán találkoztam Karlival. Már mohosodott a szája széle, koczkás nadrágja volt, bámulatos preczizitással kötötte csokorra a nyakkendőt, most már pacsulival kendőzködött, mivelhogy a pomádénak »ordináre« voltát belátta.

- Hogy vagyunk, Karli?
- Jól... egészen meg vagyok elégedve... dünnyögé csendes orrhangon.
- Hát veled meg vannak-e elégedve, Karli?

Karli oly művészi dünnyögést vitt véghez, hogy abból el nem igazodhattam.

- Kapsz-e fizetést?
- Huszonötöt.

No az éppen jó volna neked - gondolám magamban - fennhangon mást kérdeztem:

- Mennyit adsz abból anyádnak?
- Mind odaadom, csak szivarra és ruhára kell valami.

Ebből kiszámíthattam, hogy az anyának nem sok jut.

- A kávéházba jársz-e?
- Csak minden második napon.
- Ujságot szoktál olvasni?
- Nem, egy kicsit billiárdozom.
- Tudják az öregek?

Karli rettenetes zavarba jött, hebegett, hákogott, kipirult, dűnnyögött.

- Lásd, Karli, ne billiárdozzál te még. Hát szerelmes nem vagy?

Karli bambán röhögött, a bal lábáról reá nehezedett a jobb lábára, kettőt szítt a szivarából, bele temetkezett a két szippantás füstjébe, hanem a felelet belédugult a szájába.

Én két napig azon a problémán törtem a fejemet, hogy teremtett-e Isten olyan leányt, aki Karlit megszeresse és ha teremtett, vajjon Karli azt szereti-e meg?

Egyébiránt az öreg levélhordó nem panaszkodott. Majd csinál a fiúból valahol a vidéken expeditort, s ha aztán jól belegyakorolta magát a kezelésbe, akkor postamesterséget szorgalmaz neki. Abból a kis vagyunkából, amit negyven esztendő alatt összejarkált a fiúnak, majd csak megélhet békességgel.

- No bácsi, jól viseli magát Karli? - kérdeztem tőle egy alkalommal.
- Szót fogad, dolgozik a hivatalban, nem jár mulatni, majd csak megleszünk vele.

Az anyjával is beszéltem róla.

- Higgye el, olyan jó fiú. Átadja minden keresményét. Csak krajczáronkint kéreget, dicséri mindenki, itthon is olyan, mint az angyal.

- Igen cifrán öltözködik...

- Nem, ez az egyedüli öröme, hát miért ne teljesitenők ezt a kívánságát, nem költünk reá sokat. Tehetjük még, aztán neki is majd javul a fizetése.

No, ha így áll a dolog, akkor nincs baj. Karliból lesz postamester, Karli szépen megházasodik, Karli magához veszi a szüleit és együtt élnek egy szép községben boldogan, megelégedetten.

Olyan könnyű dolog egy kerek mesét kifundálni.

Csak hogy a mese... mese.

IV.

Három esztendő múlva kerültem vissza abba a városkába, hol Karlit tanítottam.

Az öreg levélhordó még birta ugyan, de a lábai felmondták a levélhordói szolgálatot. Adtak neki 400 frtot és nyugalomba küldötték. A nénin még jobban meglátszott a három esztendő nyoma, csaknem beleöszült..

Két szobácskájuk most is ragyogott a tisztaságtól, az almáriom tetején ugyanazokat a színes poharakat, az oldalfülkében ugyanazt a cseh-gyártású Betlehemet láttam, a párnás székek horgolt takarói vakító fehérek valának, az ajtó kilincse csillogott, de a két öreg arcza borus, szemeik könyesek valának.

- Hát Karli?...

Hallgattak mind a ketten.

- Valami baj van talán?

Kezdette az öreg hevesen és indulatosan.

- Karli gazember.... Karli hálátlan.... Karli -

- No... no, apa, csak csendesen! Megint felizgatód magadat... Vigyázz, öregem... majd elmondom én!

De az apa szíve úgy telve volt keserőséggel, hogy nem tudott hallgatni.

- Tudja, úgy-e, hogy mit tettünk azért a... fiúért...? Koldussá tette a zsebünket és a szivünket,... kerestünk neki kenyeret, vettünk neki házat, meg volt már a postamesterség... aztán belesodor minket a gyalázatba... Fizetni kellett érette hatszáz forintot, elcsapták a postától. Aztán sirva könyörögtem, míg bejutott a megyéhez díjnoknak... Tegnapig velünk élt, tegnap elvitette innen mindenét... itt hagyta a szülőit. Jól van... jól, eldobjuk mi őt magunktól... Forduljon fel az utcán, mint a kutya. Rá sem nézek... de te se nézz reá, asszony, mert a te szived lágy!... Akkor is tartóztattad őt... Azt sem akartad megmondani, hogy te nem is vagy neki az édes anyja, hanem a mostohája és mégis anyjala voltál annak a hitványnak... annak a... bit...

Az öreg kapkodott a levegő után, sirt és kiabált... Olyan szálnalmas volt az az apa. Úgy bele nyilallott a szivembe minden szava.

- Csendesedjék, bácsi... látja, nem érdemli meg az a fiú, hogy így eméssze magát utána... Majd másképen lesz az. Belátja ő még a tévedését, akkor visszatér, bocsánatot esd... Úgy lesz az.

- Sohasem lesz,... ismerem én a fiamat, kőből van a feje, nem lehet akkor a szíve lágy... aztán az a gonosz leány!

- Hát szerelem?

- Nem szerelem az, - magyarázza a néni - hanem haszonlesés a leány részéről. Nem szereti az Karlit - nem is szeretheti - tévé utána halkan, mintegy szégyenkezve, de arra számít, hogy néhány garasunkat majd örökölik... Máshoz úgy sem mehet férjhez, mert másnak nem kell affajta leány, mint ő... Rászedték Karlit hízelt szíval, ránc uszították, hogy megkeserítsék az életünket...

Ime egy mostoha anya, ki fölneveli férje gyermekét, s akkor is védelmére kel, mikor apja eltaszítja magától; felneveli emberré a nélkül, hogy megmondaná: ki ő valójában?...

- A megveházánál találhatom őt? - kérdém bucsuzáskor.

- Felkeresi Karlit? - reménykedék az anya s reám nézett szomorú szemével, melyekből a bizakodásnak néminemű élénksége oly meghatóvá tette az arcát.

- Felkeresem néni, és beszélek vele, ha lehet még valami hatása a szónak.

- Nekem valami azt súgja, hogy visszatér még hozzánk. Előbb végig kell járnia a szenvedések iskoláját, ha megismerte jobban az embereket, akkor jobb természete haza vezérli... Én tudom, hogy a mi Karlink nem annyira romlott.... Beszéljen vele és mondja meg...

- Megmondok én neki mindent, néni, többet is annál, amit eddig tudott.

És amint ballagtam a kis házak hosszú során, melyek mind az én ifjú koromra emlékeztettek, a régi Karlit láttam magam előtt, azt a jámbor, dünnögő, csúnya fiút; el nem tudtam képzelni a mostanit. Ha azelőtt nyolcz esztendővel valaki azt mondta volna nekem, hogy Karli tragikái

összeütközésbe kerül szigorú apjával és szelid anyjával: a szemébe kaczagok és rém-mesének tartom.

Kerestem az okokat, melyek a látszólag csodálatos változást megmagyarázzák.

A szórtalan, önálló gondolkozáshoz nem szoktatott fiúnak lelkében szunyadozott a gyámoltalan makacsság. Eddig a dacz megbújt az apjától való félelem mögött, mert nem volt kire támaszkodnia; élnie is kellett, s az élehetetlenség kiverte kezéből a botot, melylyel apjának szigorúsága ellen támadhatott volna.

Bizonyára rossz czimborák elkezdték csúfolni, beleugratták fiatal eszeveszettségbe; megkóstoltatták vele a bort, markába nyomták a kártyát; felébresztették benne az ellenállási viszketegséget... No meg hálójába kerítette a gyámoltalant egy leány...

Ó milyen hitvány teremtésnek kell annak a leánynak lennie, hogy Karliból tragikai hőst akart csinálni.

Bizonyára felhánytorgatta, hogy ő olyan férfiúnak kíván a felesége lenni, ki nem engedelmeskedik senki fiának, csak a maga akaratának; csodálkozott a felett, hogy Karli olyan még mindig, mint egy engedelmes bárány, hogy Karlit megleckézteti most is az apja...

Majd meglátjuk... meglátjuk.

Ki nem verhettem fejemből a két öregnek mélységes fájdalmát. A munkában és reménykedésben eltöltött élet zátonyra jutását.

Mert könnyű az apának kemény szívvvel kimondani az ítéletet fia ellen, de nehéz hozzászokni a kereszt viseléséhez, százszor nehezebb megtagadni vagy elfelejteni a multat.

V.

Kihivattam a vármegyeház első emeleti nagy irodaszobájából Karlit.

Az üveges ablakon át, mely a széles folyosóra szólt, láttam, hogy a szolgál odalép a szögletasztalhoz, lejjebb hajol; aztán felugrik valaki, magára kapja a kabátját, fölteszi sebtében a kezelőit és jön az ajtó felé.

Elöttem állott a - régi Karli.

Valamivel nagyobb és sokkal csunyább, mint azelőtt volt. A kopottas ruhával élénk ellentétben állott nagy gondra valló frizurája, szőke bajusza gondosan reá vala fésülve a felső ajkára. A homloka most is olyan siralmasan lapos, a lekanyargatott üstök-farkak most is olyan kiszámított ügyességgel hasítottak ki egy-egy félkörnyi területet a lapos homlokból.

Bámulva nézett reám.

- Ismersz-e Karli?

- A... igen. Most, igen, - dünnyögé és olyan éktelenül elpirult, mintha nagyon kellett volna szégyenkeznie előttem.

- Hogy vannak az öregek?

Karli hallgatott és a füle mellé szúrt tollat levévén, elkezdette forgatni.

- Nem tudom, nyögé ki végre, s láttam, hogy az a kicsiny homlok, mely a művészileg elrendezett hajtincsekből még kilátszott, elborul.

- No hát én tudom, Karli, tudom, hogy az öregek nyomorultul vannak... nyomorultul...

- Voltál nálunk?...

- Onnan jövök - hozzád.

- Akkor mindent tudsz.

- Semmit sem tudok, téled szeretnék mindent megtudni. Mi történt köztetek?

- Apám zsarnok volt, tovább már nem tűrhettem. Iskolás-gyermeknek nézett, nem férfiúnak, azt sem tűrhettem. Kimart hazulról, azért elmentem. Sokat szenvedtem én, senki sem tudja azt kivülem.

- Hát arról gondolkoztál-e Karli, hogy az a két öreg mennyit szenvedett miattad? Hallottam a »szerencsétlenség«-et, ami téged a postánál ért... mit csináltál volna, ha ők nem lesznek az oldaladon?

Karli hallgatott és igazgatta egyik lecsúszó rojtos kezelőjét.

- Nem akarhatták, hogy a fiukat becsukják... ártatlan voltam...

- Mi van a házasságoddal?

Karli eddig sem nézett reám, most még szorgosabban kerülte a tekintetemet.

- Azt is tudod?

- Nem egészen.

- Szeretem azt a leányt, nekik nem tetszik. Ez volt az oka az összeveszésnek. Én annak a leánynak becsületszavamat adtam, hogy elveszem feleségül, megtartom a szavamat.

- Szeret téged az a leány, te Karli?

- Sokszor mondta, hogy szeret.

- Meg vagy te arról győződve, hogy igazán szeret?

Karli zavara a tetőpontra hágott, forgatta a tollat kegyetlenül ujjai között, nézett jobbra-balra a folyosón, hol a hivataloszolgaák jártak-keltek.

- Azt hiszem, igazán szeret.

- Téged, magadért, Karli? Miféle jövő vár reátok? Gondolkoztál-e fölött? Megismerted-e te annak a leánynak a lelkét? Jutott-e eszedbe barátom, hogy anyád ezt a leányt régebb idő óta ismeri, mint te és anyád téged jobban szeret, mint az a leány? Meggondoltad-e mindezt?

Karli harapdálta az ajkát, belekapott jobb kezével a hajába és kezdette borzolni...

- Nem tudok én gondolkozni... nem tudok... a fejem zúg...

- Lásd, ha téged valaki egész életedben szeretett magadért, akinek te nem fizettél soha semmit vissza... Karli, Karli, tudod-e, mit tett éretted anyád?

Karli sirt.

- Hát én megmondom neked, amit előtted anyád titkolt, amiről neked fogalmad sem volt; jól vigyázz ide, barátom: a te anyád neked nem édes, hanem mostoha anyád... Érezte-e veled valaha, hogy mennyi nehéz gondot róttál reá az életben? Nem védte-e mindig édes apád szigorúsága ellen?

Karli megfogta a kezemet.

- Ne mondd tovább... ne... ne!

- Karli, én neked nem vagyok sem apád, sem anyád, sem testvéred; én csak a szivedhez akarok szólni, mert tudom, hogy te mindig becsületes, jó fiú voltál, te mindig szeretted anyádat, tisztelted a te munkás, derék apádat, aki negyven esztendeig fáradozott, hogy rólad gondoskodjék: meg ne tántorodjál, fiam, a kötelesség és hála útján... Meg ne csaljon idegenek haszonlesése...

- Istenem... Istenem!

- Nem mondom én, hogy most rögtön menj haza, kérj bocsánatot, csak arra kérlek, ne felejtse el a multat, mikor a jövőről akarsz határozni... Gondolkozzál... világosítsa meg Isten az elmédet! Ismerd meg jóakaróidat, és fordulj el ellenségeidtől!...

Néhányszor még fel és alá sétáltunk a hosszú folyosón. Nem szólottam én sem, Karli is hallgatott. Az ő kifejezésten arcza ebben a néhány pillanatban mégis kifejezett valamit abból a küzdelemből, mely lelkében a gyöngeséget és szeretetet egymásra uszította.

- Meddig maradsz még a városban? - kérdi tőlem tompán, csaknem érzéketlenül.

- Két hétig. Szeretnél még velem találkozni?

Hajtogatta a fejét, szeméből pedig kitörülte a könnyet.

- Otthon szeretnék veled találkozni Karli. Mához egy hétre, tudod, anyádnak a nevenapja van. Be szép dolog is volna, ha együtt ülnök meg, mint hajdanában...

Megtudakoltam titokban az irodavezetőtől, hogy mi a véleménye Karliról?

- A legszorgalmasabb dijnokom, úgy dolgozik, mint egy marha, beszélni alig hallottam. Az írása igen szép, csak a nagy kezdőbetűket túlságosan cizfrázza. Egy lump dijnoktársa újév első napján a kávéházba csábította, akkor tisztességesen beállították. Hazaküldöttem, mert az iroda nem arra való, hogy konyakgőzzel megtöltsék és aludjanak.

- Lehet reménye, hogy állandósítják?

- Már fölterjesztettem az alispán úrhoz. Ha valami protekciós el nem üti, holta napjáig nálunk maradhat 30 frtos dijnoknak.

Tudakozódtam a leány után is, aki szegény Karliba kétségbeesetten belékapaszkodott.

Nem volt vigasztaló, amit megtudtam.

Valami masamód familiából való, ami a világért sem volna baj, de az anyjáról nem sok jót beszélnek a szomszédok. Elég fiatalon maradt hátra özvegyül, nem leánya nevelésére szentelte magát, hanem tovább élte világát. A leányát már tizenöt éves korában kísérgettek diákok, majd tiszték. Cizfrán is öltözködött, mindenkinek szemet szúrt, suttogni kezdettek róla, miglen kezdett elvirágzani. Mikor Karlira, a szegény boldogtalanra, vetette tekintetét, már túl volt a harminczon. A munkasztalkáját éppen az utcára szóló ablak mellé állítá. Ő maga pedig úgy ült az asztal mellé, hogy mindent és mindenkit láthasson az utcán.... persze.... őt is láthatta mindenki.

Egy tekintet, melyet reá vetettem, eléggé meggyőzött arról, hogy Karli e mellett a merész, sőt kihívó tekintetű leány mellett igavonónak vagyon kiszemelve, a mire valójában igen alkalmasnak ígérkezik, de öröme, boldogságra nem igen számíthat az életben.

Kezdettem kételkedni abban, hogy szavaim hatással lesznek az én tanítványomra. Bohónak és éretlennek tartám a gondolatot, hogy visszatértek az örvény széléről egy veszendő embert, hivatkozván a fiúi kötelességre, mikor egy ahhoz értő leány a gyöngé akaratú ifjúnak szívét tartja fogva érzelmek mutogatásával.

Eh bizzuk a véletlenre!

Miért ne volna köze a véletlen romantikájának? Vártam a néni nevenapját oly izgatottan, mintha jövődő boldogulásom függött volna attól.

VI.

Abban a földszintes házikóban, hol diákkoromban sok öblös csészét töltött tele a néni nekem kávéval, hol éreztem az egyszerű szívek szeretetét: nem készültek ünnepre.

Nem gyújtották meg este a kék-golyós lámpát, nem terítették meg az asztalt a finom kamuka-abroszszal, sem az ezüst tejes kanál, sem a csiszolt üvegpoharak nem mosolyogtak az asztalon; virágot sem láttam a finom porcellán-vázában, melynek oldalán a legszebb odaliszk incselgett emésztő fekete szemeivel, arannyal áttört fátyolruhájában... Istenem, Istenem, még a muzsikáló órának sem adatott meg a mód arra, hogy azt a szép cseh-nótát elrecsegeje, mely az öregnek rendesen könnyet csalt ki a szeméből...

- Lánczos adtát, néni, nem sirni jöttem én ide ma este, hanem vigadozni, mert valami azt súgja nekem, hogy nagy nap lesz ma. Nézze csak, mekkora bukétát hoztam, nem a kertésztől, hanem a mezőről... Aztán megint abból a talpas pohárból akarom a névnapi kávéát inni, nem a közönséges tót-csuporból... Hát csak ennyire becsülnek meg?

A két öreg úgy tett, mintha felvidult volna a bohókás beszédre, hanem a homlokukról nem sikerült elűznöm a borut, lelkükből a bánatot...

Fájt nekik a multa való emlékeztetés. Leültünk az ünnepi vacsorához - hárman. Jó volt a kávé, pompás a kalács, ettünk valamicskét a rántott csirkéből is, hanem minél tovább jutotunk az evésben, annál gyérebben jött ajakunkra a szó. Savanyúnak tetszett a bor, savanyúbbnak a beszéd... Egyszer csak elhallgattunk.

- Vajjon ő miért nem emlékezett meg... Sóhajta félhalkan az anya s a szeméhez értette köténye szélét.

- Hagyd el, öregem! - biztatá haragosan is, szomorúan is az öreg levélhordó... Ha majd eltemetnek, talán eljön a temetésünkre...

- De már ez még sincs helyén, hogy vendéget hívjanak és aztán temetésről beszéljenek...

Ekkor megrántotta valaki erősen a pitvarajtó csengetyűjét.

Megdobbant a szívem örömében... mégis... mégis van romantika ebben a zsinórral és szög-mérővel össze-vissza péczézett életben.

Kimentünk mind a hárman, hogy fogadjuk a későn érkező vendéget.

Ó, milyen szép jelenet lesz az, midőn a megtérő, csúnya fiút könnyezve fogadják a szülők, elfelejtenek abban a pillanatban haragot, átkot, kétségbeesést...

...Ha van nagy és igaz boldogság az életben: a kibékülés az. Kinyitottuk az ajtót és - behozták Karlit.

A sétatéren találták vérében.

Olyan szép volt most, amint anyjára tekintett és nehezen imára kulcsolta a kezét, mintha ezt susogták volna ajkai:

- Bocsáss meg nekem, te áldott, te jó asszony!

*

Karli meg akarta magát ölni, mert nagyon reá nehezedett gyöngé lelkére hitvány viseletének a terhe. A golyó nem ölte meg, hanem visszavezérelte őt szüleihez.

Én ezt az igénytelen történetet ma is túlságosan romantikusnak tartom, de mert valósággal megtörtént, leírom.

Karliból nem lett később sem regényhős, de legalább visszahozta szülői homlokára az öreg kornak szelid derűjét.

Trézsi.

Egyed Istvánnak két kajlaszarvú tehene és igen sok gyermeke volt. Sokszor mondogatta fél-tréfásan, fél-komolyan, hogy kevés a tehene, sok a gyermeke, hanem azért csak növégettek isten kegyelméből azok; a gazdaság nem szaporodott, a szegénység pedig olyan furcsa holmi, hogy ha valahová beveszi magát, onnan egyhamar ki nem verhetik.

Hát Egyed István is megmaradt szegény embernek.

Trézsi volt legszebb a leánykái közül. A legszebb és legszerencsétlenebb. Aminthogy én alább elmondom szépen apróra, hogy miért. Annyit tudtam édes anyámtól, hogyha egy jó gyermek meghal, angyal lesz belőle; nem kell egyéb ehhez, mint két hófehér szárny, mely a vállaihoz ragad, aztán repülhet fel a magas mennyországba.

Ó be szép dolog is, ha valaki gyermek-korában halhat meg...

Most pedig, hadd beszéljek Trézsiről.

Ő kilencz esztendő volt, én hat lehettem, aztán, mert mind a ketten szegény emberek gyermekei valánk, hát összeszoktunk az utcán, a napsugaras utcán, hol annyi a boldogság és a kavics. Órák hosszáig elkeresgeltük a tarka kövecskéket, én szedegettem, ő meg a köténykáját tartotta, hogy belecsörgessem.

Nagyon olcsó gyermekjáték ez, boltban sem árulják, falun is ingyen kapják, mégis szép.

Ez a Trézsi egyszer egy fa-karikát ajándékozott nekem. Azt mondta:

- Csak akkor játszdj vele, ha nem lát a bátyám.
- Miért, Trézsi?
- Csak úgy, ne!... Elvenné tőled.

Meghiszem azt, hogy elvette volna, mert hiszen az övé volt.

Ugyancsak Trézsi hozott nekem egy vasárnap délelőtt gyönyörű kecskerágó-lánczot, a nyakamba akasztotta s így szólott:

- Most te olyan vagy, mint a püspök.

Lehet, hogy épen olyan voltam, csak a mezitlábás püspökök valószínűleg akkor is olyan ritkák voltak, mint manapság.

Mikor a rettenetes Péter Laji, kinek nem volt párja egész Baróton, elvette a kenyereket az utcán, s hogy ne panaszkodjam, néhányszor hátba vágott, akkor történt, hogy Trézsi megszidta Péter Lajit s azt kiáltozta:

- Rusnya vagy, gonosz vagy,... megmondlak apám uramnak. A rettenetes Péter Laji megtépásztá Trézsinek a haját, a mi miatt Trézsi meg én sokat sirdogáltunk. Nem tudom, volt-e ennek a sirásnak valami haszna; az volt, tudom, hogy szépen elaludtunk a fűzfa alatt, épen a Bartha András bátyánk kapuja előtt s arra ébredtünk fel, hogy három apró kutyakölyök hereg és ránczigálja hol az én hajamat, hol a Trézsi kötényét.

Végezetül beszámolok arról, hogy husvét hétfőjén a színben megigértem Trézsinek, hogy elveszem feleségül, ha három golycsinget ad. Nyilvánvaló ebből, hogy nem voltam akkor sem hozományra vadászó, mert én is megigértem Trézsinek, hogy paraplét veszek neki, épen olyat, mint a patikárius kisasszonyoknak van. Nem kell tehát ezentúl torna-levelekkel árnyékot tartani a fejének.

Mert - és itt kezdődnek a szomorúbb dolgok - mert Trézsinek nagyon sokszor fáj a feje.

Tudtam mindig, hogy mikor fáj, mert leült a sövény mellé az árnyékba s úgy elhallgatott szegény, még a csigát sem hívogatta ki a házikójából, pedig olyan szép, csengő hangon tudta mondani:

Csiga-biga, nyujtsd ki szarvad.
Jönnék a tatárok,
Sós kutba vetnek....

Kérdeztem édes anyámtól:

- Miért fájtatja Trézsi olyan sokszor a fejét, édes anyám?

- Megsüti erősen a nap, attól van az, fiam.

Csakhoggy olyankor is fáj, mikor a nap nem süttött erősen. Egyszer aztán nagyon, de nagyon megijedtem Trézsitől. Azt nem felejttem el soha.

A csűr előtt ültünk és papsajtot szedegettünk. Három libája tévedt be a plébános urnak a mi udvarunkra, azok is szedegették a papsajtot, pedig otthon többet kaphattak volna. Igaz no, Mihály bátyám azt szokta mondogatni:

- A papnak még a lelkiüdvösségből is több kell, mint a szegény embernek.

Amint mi ott öten a papsajtos pázsiton legelészgetünk, nagy riadalom támad, félreverik a harangot, szaladgálnak az emberek, kiáltják:

- Menjünk a vizipuska után!...

- Hol ég?

- Ne ácsorogjanak kietek, hanem hordják a vizet...

- Jaj, égnek Egyed Pistáék...

Mikor ezt meghallja Trézsi, kidagadnak a szemei, elváltozik az arcza, leesik a földre, reszketnek a kezei és kiált vagy beszél... nem tudtam kivenni.

- Trézsi! Trézsi! Mit csinálsz?

Mozgattam, kiáltottam a nevét... Végre édes anyámhoz futottam, mert a milyen okos asszony ő kigyelme, segít a Trézsin.

Ugy lett.

Mire édes anyámmal visszamentem, Trézsi ült a földön és olyan véghetetlen szomoruan nézett reánk. Sárga volt az arcza, könyes a szeme.

Édes anyám megtörülte a Trézsinek a szemeit, a száját, keresztet csinált a homlokára, aztán készített neki holtszenes vizet a megigézés, avagy nagy ijedtség ellen.

A holtszenes víz készítése pedig a következő:

»Tölts egy pohárba vizet, aztán tégy bele egymásután három parázs-szenet, vagyis eleven szenet, vess három keresztet, mondj el egy Miatyánkot, egy Üdvözlégy Máriát és az Apostoli hitvallást, aztán igyál abból a vízből három cseppet.«

Nem valami jóízű, de rendkívül hatásos. Én legalább néhány százszor tapasztaltam, mert édes anyám a három csepp után megcsókolt.

Nem csoda, hogy volt hatása az orvosságnak.

Visszatérek Trézsiére. Ő ivott a vizből, s hogy neki még jobban használjon, ittam én is... a maradékvizet a ház szögletébe öntöttük...

Ezóta nem láttam vigan soha többé.

Nagyon meg kellett neki, szegénynek, akkor ijednie. Az utcán sem igen játszott, a kapu mellé kuporodott s varrt...

Nem ment a leánykák közé, pedig olyan szép, mint ő, egyik sem volt.

- Te Trézsi, miért nem jössz hozzánk papsajtot enni? - kérdeztem tőle.

- Elmegyek, de ma nem.

- Mi néked a bajod? Ha te mindig szomorú vagy, akkor én nem téged veszek feleségül, hanem Zsuzsit, úgy tudd meg.

- Az jobb is lesz - mondá csendesen és elfordította az arcát.

- Azért is nézz rám!

Megfogtam a fejét, magam felé fordítottam.

- No... miért sírsz, mondd?

- Nagy beteg vagyok én.

- Azt ki mondta neked, Trézsi?

- Nekem nem mondta, de ágyomasszonynak mondta -

- Ki... ki?

- Anyámasszony.

- De az én édes anyám nem mondta, pedig ő kigyelme okosabb, mint a tiéd, ő jobban tudhatja.

- Azt is mondta, hogy jobb volna nekem, ha meghalnék...

- Te, tudod-e, hogy akkor belőled angyal lesz... bizony! A válladra ragaszt a jó Isten két hófehér szárnyat, aztán repülsz fel... fel... Ezt édes anyám mondotta.

- Azt, hogy belőlem angyal lesz?

- Nem; azt, hogy a jó gyermekekből mind angyalok lesznek.

- Hát én jó vagyok?

- Meghiszem azt, hogy jó vagy. Hát ki lopott neked karikát, ha nem te? Hát ki mondotta Péter Lajinak, hogy rusnya, gonosz, ha nem te? Tudod mit, Trézsi, ne halj meg!

Trézsi megígérte, hogy nem hal meg és én olyan boldog voltam, hogy letörtem egy üveg-kancsónknak a fülét, s azt ajándékoztam Trézsiének.

*

Egy éjszaka megzörgették az ablakunkat.

- Erzsébetné, keljen fel!

- Mi kell, fiam? - kérde édes anyám.

- Baj volna...

- Te vagy-e, Pista?

- Én...

Megismertem Egyed Istvánnak a hangját. Úgy megijedtem a beszédétől. Magamra huztam a takarót. Azt gondoltam, hogy egyszer csak berepül Trézsi szárnyas angyal alakjában, elhív magával és én.... én nem akarok elmenni, mert mit csinál nélkülem édes anyám, az én jó édes anyám?...

Aztán megint bagolylyá változott Trézsi és olyan volt a szeme, mint akkor a csűr mellett... Megint csak leányka lett, de nagyon csunya, öreg, legalább is száz esztendőös leányka.

Felkeltettem Boris nénémet s addig ríttam-rimáncodtam, míg elmondotta nekem a »Mirkó királyfi« tündérhistóriáját; attól szépen elaludtam.

Másnap reggel jött haza édes anyám.

- Édes anyám Trézsi...?

- Isten elvette szegényt, fiam, ma éjszaka.

- Miért vette el?

- Azért, mert szerette. Lásd, fiam, az angyaloknak odafenn szolgálniuk kell az Urat, hát szüksége volt egy kis szolgáló leányra, azért magához szólította.

- De ő azt ígérte nekem, hogy nem hal meg!

- Nem is halt meg fiam, csak angyal lett belőle.

- Szárnya nőtt már?

- Nőtt, de még milyen szép!

- Láttá, édes anyám?

- Láttam biz én, fiam, meg is simogattam. Olyan volt, mint a selyembársony.

*

- Milyen jó leány is volt Trézsi, - gondoltam magamban, - hogy az isten úgy megszerette, s milyen jó dolga lehet odafenn neki. Nincs is talán több olyan szép kékszemű angyal, mint ő...

És olyan megvigasztalódást találtam abban a gondolatban, hogy Trézsi azért hagyott el engem, mert neki az istent kell szolgálnia...

*

Miért nem kérhetem kölcsön most ezt az erős hitet, miért tépte ki a tudás a sejtelemnek gyöngye virágait a szivemből?

És ha ma tudom, hogy az a szegény Egyed Trézsi egy rettenetes betegségnek lett volna egész életén át rabja; s ha tudom azt, hogy a nagy, nyitott kemencze padkáján ülve, egyszer csak beleszédült a tűzbe, mert urrá lett felette a betegség réme: vajjon nem volt-e igaza édes anyámnak, mikor így szólott:

- Isten elvette szegényt.

A Lupus kosara.

Arról a Lupusról beszélek, akit magyarul *Farkasnak* hívnak, egyébiránt diák, s kinek az apja juhászgazda. Kutyájának a neve is Farkas: szóval Lupusék tetőtől talpig Farkasok. Nem is hiszem, hogy egyáltalában más kutyát tartanának, mint a melyiket Farkasnak hívnak.

Lupus különben, természeti hajlandóságát tekintve, a szó jámbor értelmében *bárány*. Szeretik módfelett a társai, mivel hogy a szeretetre érdemes.

Egykor kopogós, erőteljes patkóju csizmája volt, melyet még a felbakai csizmadiamester csinált vala hat pengő forintokért, mostanság azonban czipellői vannak, melyek ropognak is, már pedig a ropogós czipellők az uraságnak jele. A jobb fajta posztóból készült kabátkának formája is arra mutat hogy Lupus azóta hozzá simult a nyugati civilizációhoz; azonságosképpen mutatja a nadrág és legfőképpen a csinos nyakkendő.

Lupusból, a ministráns gyerekből, a kopogós csizmájú parasztfiúból, néhány éveknek leforgása alatt férfi lett, de csak külsőleg.

Hiszen, ha bensőleg is ez a különös változás esett volna meg vele, bizony nem vesztegetném reá most a drága tintát, legfeljebb, ha kifigurázására.

Légy nyugodt Lupus, én veled meg vagyok elégedve ma is. Az én szobám padlóját akkor sem karmoltad fel szeges patkóiddal, mikor még száraz kenyeret és szalonnát ettél frustukra, most meg a formásabb czipellő és uri szabásu kabát sem fordíttatja el tőled a szívemet!

Jó nagy legény lett azóta belőled. Maholnap ütközni fog a legénytoll orrodnak alatta, nagyobb legény léssen belőled, mint belőlem, a professzorodból; beirtalak a felső gimnazisták közé, úgy illenék tehát, hogy megönözzelek, hogy úgy bánjak veled, mint a hímes tojással, de lásd, Lupus, én nem teszem, éppen úgy *tegezlek*, mint kopogós csizmás korodban, s ha szükségét látom, a fejedre is baraczkot nyomok...

Mindennek a megaláztatásnak te vagy az oka, Lupus. Miért maradtál ilyen becsületes, tisztességtudó fiú, az uri ruhának daczára? Miért nem találkoztam veled az utcán ficsuros diákok társaságában, szivarfüstöt eregetve, miért kellett tapasztalnom, hogy kerges tenyerű édes apádat és barna, napsütötte ábrázatu édes anyádat még most is, czipellős urfi, felgimnázista létedre, olyan nagyon, nagyon, olyan igazán szereted!...

Bizony lásd, akkor félve emeltem volna előtted a kalapot, megönöztelek volna, hanem a szivarkát, azt talán mégis kiütöttem volna fogaid sövényéből, mit gondolsz?

Bolond jó fiú lehetsz te Lupus! Még mi nem jutott az eszedbe a nyáron is! Az jutott eszedbe, hogy augusztus másodikán irtál hozzám egy kacskaringós levelet, mely szól vala betűről-betűre úgy, amint következik:

»Mélyen tisztelt Tanár Úr!

A hálás tanítványnak mindig lehet alkalma arra, hogy szeretett tanára iránt lerójjá háláját, de mégsem alkalmasabb, mint születése napja.

Én szeretve tisztelt Tanár urnak, nemcsak mint Tanáromnak, hanem, mint Jóltevőmnek is örök hálával tartozom.

Azért engedje meg, hogy kérjem a jó Istentől, tartsa meg mélyen tisztelt Tanár urat kedves Felesége ő nagyságával sokáig örömben, meglegedésben és boldogságban stb.... stb....«

Lupus, te ezt nem irtad ki semmi nemű gratulációs-kézikönyvből, hanem kiirtad a te együgyű jó szived kellős közepéből és úgy irtad le, hogy csupa gyönyörűség nézni a gömbölyű betűket. Még csak helyesírási hibát sem követtél el fiam. Hidd el nekem, nyomban felakasztattalak volna, ha csak egy is előfordúl a levélben, annyi évi tanulásnak utána.

Hát ezt a modern fogalmaknak teljességgel meg nem felelő háladatossági kirohanást még meg tudnám neked valahogy bocsátani, mert te szegény fiú arról nem tehetsz, hogy engem még a vakációban is szeretsz, holott akkor az én szeretetemnek sok hasznát nem veszed, hanem követtél el ennél nagyobb badarságot is.

Lupus, te nekem egy kosár csallóközi szedret hoztál. Sötétkék, gyönyörű szemű szedrek ezek, csupa kívánság reá tekinteni.

Te boldogtalan fiú, hát te elmentél rekkenő melegben végig a felbakai legelőn, el a messze fekvő királyréti erdőbe és négy-öt óra hosszáig szedegetted a szedret. Ez alatt az idő alatt néhány százezer csallóközi szúnyog csókolgatta a pofádat, keztyűtlen kezeidet, nyakadat, hátadat pedig perzselte a nap égető sugárkévéje, te izzadtál, árkokon át ugráltál, csalánok ármádiájával viadalra keltél.

Szedted a szedret... szedted egy embernek, ki az alatt pipázgatva ült hűvös szobájában az íróasztala előtt, s eszébe sem jutott, hogy Fel-Bakán sok a szúnyog, nagy a meleg és négy-öt óra hosszáig a leggyöngédebb szeretettel reá gondol egy Lupus nevű, kajla diák-ember!

Neked eszedbe jutott, hogy ezelőtt két évvel ugyanott, együtt szedegettük.

Aztán beállítottál hozzám édes anyáddal meg a nagy kosárral.

Anyád elmondta, hogy gyalog jöttetek be Fel-Bakáról a hajó-állomásig, nem kaptatok szekeret, mert Dunaszerdahelyt hetivásár volt; hogy egy szál ingecskét sem pakolhattatok be, mert a kuffer telve volt könyvekkel, azt pedig nem birtátok volna be, hanem, ó Lupus, ezt a kosarat, ezt neked mindenáron be kellett hoznod a tanár urnak - nekem!...

Most pedig itt állasz előttem, nem szólasz egy árva szót sem, csak reám veted egy pillanatra tekintetedet és úgy ragyog a te becsületes, barna ábrázatod, te olyan nagyon boldog vagy, Lupus..

Nekem is megmozdul valahogy a szívem, megszorítom a kezedet, hanem azt nem engedem, hogy megcsókold, te nagy kamasz, te.... te felgimnázista!

A szedret műértő kezek majd befőzik, aztán eljössz te még hozzám, mert megparancsolom neked, akkor aztán *együtt* eszünk belőle, Lupus.

Falusi komissziók.

I.

Erdős Simont ezelőtt két esztendővel avatták az összes orvostudományok doktorává. Ez Simonnak mindenek előtt öt esztendei szorgalmas tanulása és egy csomó pénzébe került. Tartózkodott ez alatt az idő alatt mértéktelen boritaltól, életkurtító éjjeli mulatságoktól, nem ártotta magát bele szerelembe. A legkétségbeejtőbb módon szolid medikus volt, aki keveset evett, sokat tanult, színházba is csak a 3-dik emelet utolsó soraiba járt, hanem ott akkorákat tapsolt, hogy ezt a háládatlan szerzők egy ingyen támlásszékkal is megjutalmazhatták volna.

Mikor Erdős Simon kész doktor vala, akkor kapott a kapros-szent-endrei jegyzőtől, ki távolról atyjafia volt, egy levelet:

»Kedves Uramöcsém! Vakanciában van a körorvosi állás, mivelhogy Bagó Ezékiás kirurgus ur a mult hónapokban elhalálozott gyomorrák mián. Ha nehatán volna kedve, megválasztanék szivesörömet. Nem nagy a dotáció, de meg lehet belőle uri módra élni. A megboldogultnak, pedig isten nyugtassa meg, nagy számár volt, jó sok földi java maradott hátra. Igaz, hogy ő a marhákhoz is értett. Kedves Uramöcsémben nagy a bizalom, azért csak jöjjön, ha jöhet. Atyafiságos jó indulattal.

Balogh Mátyás, s. k.
nótárius.«

Erdős Simon lement Kapros-Szent-Endrére, ott megválasztották körorvosnak.

Adtak neki egy nagy házat bérbe jó olcsón, a ház mellett hatalmas kert volt, a kertben sok gyümölcsfa és gazdag fű.

Ezért néhány hét mulva egy levelező-lapon ezt írta pesti barátainak, kik még a diploma után törték magokat:

- »Szívesen látlak titeket a vakációra; nagy kertem van, sok drága fű terem benne.«

Simon.

Két álló esztendeig több életjelt nem adott magáról.

Ezért a lelkiismeretes elbeszélő csak később irt töredékes leveleiből állithatja össze hézagosan a Simon történetét, a mire pedig nagy szükség van, mert tudnivaló, hogy ennek a történetnek Simon a hőse.

K. Sz. E. (Kapros-Szent-Endre.)

K. B. (Kedves Barátom!)

»Ha még nem tudsz tarokkozni, tanulj meg, mert e nélkül éhen pusztulsz. Én már tudok. Ezért lettem a mult vasárnap óta uradalmi orvos. Egyszer majd elmondom, hogy mi uton-módon, most nem érek rá.

E. S. (Erdős Simon.)

K. Sz. E.

K. B. Küldj egy pár bőr-kamáslit, a pénzt mellékeltem. Ne idd el, mert falun nem lopjuk a pénzt, mint ti odafenn az időt.

E. S.

K. B! A K-sz-e-i Kaszinó megalakult. Januárban álarcos bálunk lesz, a tiszta jövedelemből órát tétetünk a toronyba. Jertek le mind, kitünő téli retkem van, bort hozzatok ti. Ha látsz Pesten egy szép toronyórát, küldd ide, hátha itt marasztjuk.

Szervusz.

E. S.

Dr. ERDŐS SIMON

b. u. é. k.

A fentebb bemutatott leveleket tíz hónap alatt írta. Próbálgattam, hogy valami regényes dolgot kifundáljak belőle Simonra, de teljesen lehetetlen volt.

Azért legutolsó levelemben erőlyesen reátámadtam, hogy vagy írjon nekem tisztességes leveleket, vagy hallgasson el, mert az én időm sokkal drágább, hogysem egy rest falusi doktornak a kurta kaparmányait haszon nélkül forgassam. Kár nekik, (már t. i. a kapros-szent-endreiknek) hogy órára epekednek, mert ugyan mi szüksége van a doktoruknak órára, ha ilyen rövid leveleket írkál? Elég ahhoz percmutató is.

II.

Erdős Simon nagyon szívére vette feddő soraimat és nemsokára a következő érdemleges levéllel lepett meg:

- »Kedves Barátom!« Nem azért irok ma hosszasan, mert reám csördítettél, hanem azért mert muszáj. Baj van, pajtás! Kiestem a kerékvágásból. Szégyenlem magamat, hogy holmi ostobaságba keveredtem.

Különben még ma sem hiszem, hogy komoly a dolog. Ha az ember már harmincz éves, nem ér reá effélékre. Különben egyre-másra felrugnék 1500 forint jövedelemre, hanem mégis meg kellene gondolnom. Te erre azt mondod, hogy: akinek viszket a fülehegye, vakarja meg!... Eh, hagyjuk ezt a dolgot!...

Te, nézz utána, hogy a »Fütyül a szél, az idő már őszre jár« - című népdal megjelent-e zongorán? Küldess nekem utánvétel mellett egy tucat selyemnyakkendőt és hat fehér inget... Ne szólj a többieknek semmit. Csak neked mondtam el.

Simon.

Csak forgattam hol jobbra, hol balra a levelet, nem akartam hinni a szemeimnek.

- Simon kiesett a kerékvágásból... baj van - ostobaságba keveredett - volna egyre-másra 1500 forint jövedelme!... Hm! Valami kotta után tudakozódik és selyem nyakkendőket hozat...

Értem... értem. Ha zongoráról van szó, nem lehet távol a leány sem. Ha jövedelmet emleget, csakugyan komoly veszély fenyegeti.

Válaszoltam neki:

- Édes Simonkám! Örvendek, hogy szerelmes vagy. Ne szégyeld magadat! A veszély csakugyan figyelemre méltó. A szél zongorán is füttyöl. Nyakkendők, ingek mentek. 1500 forint elég arra, hogy egy asszonyt eltarts. Szervusz!

No most kiugratom a nyulat a bokorból, a rejtélyes Pithia jobban megnyilatkozik.

Jött a levél.

- Kedves Barátom! Ird meg, hogy miféle társasjátékokat tudsz? Esetleg vehetnél egy könyvet az én kontómra, melyben a társasjátékok megvannak.

Igaz-e, hogy Vörösmarty negyvenöt éves volt mikor megházasodott?

Ha Mauthnernél rózsá-magvakat rendelnél meg a számomra, ugyancsak megköszönném. Különösen sárga-rózsák kellenének. Kezdek kertészettel foglalkozni. Virágos kertet csinállok a nagy kert feléből.

A madár-kereskedőnél tudakozódjál gerlék után. Az uraságnak kellene, említette minap az öreg.

Pajtás, kezdem magam a csendes faluban jól érezni. Néha éjjelig is fenn vagyok a tornácomon. Ugy susog a szellő, az éjjel nyugalma jótékony.... Szervusz!

U. i. Ne haragudjál, ha sokat terhellek. Tegnap egy akó bort indítottam utnak. Abból igyál az én egészségemre... és... de sokat ne egyszerre, mert a földhöz ver, nagyon erős.

Simon.

- Édes Simeonom! A társasjátékok közül legszebb a következő:

Egy ifju leül szembe egy leánynyal. Így szól hozzá:

- Kisasszony, én bekötöm a maga szemét.

- S aztán (ezt a leány mondta.)

- Aztán megcsókolom!

- És?

- Kegyednek ki kell találni, hogy miért csókoltam meg?

Felel a leány:

- De hiszen ehhez nem kell a szememet bekötnie!

- Nem? (Ezt nagyon csodálkozva kell az ifjunak kérdeznie).

- Akkor hát...

- Előbb meg kell a mamát kérdezni...

A társasjáték következménye... No, hiszen tudod, van 1500 forint jövedelmed, vén sem vagy még; lásd, Vörösmarty 45 éves korában házasodott meg...

Egyébiránt a sárga rózsák nagy segítségére lesznek, csak okosan használd fel... Te, a sárga szín a féltékenység színe, vigyázz...

Nevető gerléket küldethetek, de tudass előbb, hogy csakugyan az uraságnak kell-e, mert akkor nem küldetek...

Hogy a szellő susog, a csillagok ragyognak és az éjjel nyugalma jótékony - azt én már régen tudom, csak azt szeretném tudni, hogy te miért veszed mostanság észre. *Erről* írj!

A borodat várom: arra ne legyen gondod, hogy mennyit iszom belőle, azt azonban megsúghatom, hogy az *egészségekre* iszom.

Lázás kíváncsisággal vártam a Simon válaszát. Szentül hittem, hogy ilyen alapos faggatásra részletes vallomással felel. Alaposan csalódtam.

- Kedves Barátom! A te társasjátéknak nem vehetem semmi hasznát. A társasjáték következményével elvetted a sulykot. Úgy látszik, mikor a levelet irtad, már megkaptad volt a bort.

Kérlek, vedd meg Petőfinek a díszkiadását és küldd el.

A pénzt postautalványon menesztettem. Okvetlenül itt legyen május 7-dikéig; szeretném, ha pár nappal előbb kapnám meg. Egyik unokaöcsémnek ígértem, aki Egerben jár a gimnáziumba. A kölyök szereti a verseket.

Van is valami szép a poézisben, ha az ember meggondolja.

Az életnek sok nyomorúságát aranyburokban találják fel a poéták. Azért ne hidd, hogy én verseket akarok írni.

Ma egy kedves úri asszonynak a kezét operáltam meg. Nagyon aggódtak érte a hozzátartozói. Pompásan sikerült.

Elképzelheted, hogy volt öröm. Nehezen tudtam rávenni, hogy az operációra reáadja a fejét. Még vagy két hétig mindig el kell hozzá járnom.

Megkaptad-e a bort? Ha nem izlik, küldd vissza!

Szeretném két szobámat ujonnan bebutoroztatni, de szépen ám, mert végre is, pajtás, a doktornak sokat kell arra adnia, hogy csinos berendezése legyen. Küldess alkalomadtán egy butorgyárossal árjegyzéket.

Ezer - ezerkétszáz forintig talán belemászhatnám.

Remélem, a sok gyanúsítással már felhagysz? Ha még tovább is folytatod, nem küldök bort többet. Ugy vigyázz magadra!

Simon.

El nem mulasztottam, hogy válaszómban *Gizelláját* (május 7.) szóba ne hozzam. Óvtam őt a tulságosan olvasott leánytól, mert veszedelmes teremtései ezek a jó istennek. Figyelmeztettem, hogy keressen jövődöbelijében házias erényeket, s addig ne vegye el, míg a süttét-főztét meg nem kóstolja. Példákat hoztam fel az életből arra nézve is, hogy a házasság, ha balul üt ki, a legnagyobb isten csapása. Csufolódtam a titoktartó emberekkel, kik még legjobb barátukkal is járatják a bolondot, holott napnál világosabb az ő szívbéli állapotuk. Vagy megvall mindent őszintén, vagy forduljon máshoz a sok gyöngéd komisszióval. Ha őszinte nem lesz, a hordóját is visszaküldöm, mihamar kiürült s egyszer s mindenkorra megtiltom, hogy bort küldjön - ebből a fajtából, mert ezzel engem költséges borivásra szoktat.

Hosszú és érzelmekben gazdag levél volt. Főleg az a része, hol költői invencióval egy szerelmi kirohanást festettem, mely engem is nemsokára igába hajt.

Minden kigondolható cselfogást felhasználtam, hogy már valami bizonyosat tudjak.

Három hónapig várhattam a választ. Akkor kaptam tőle egy levelező-lapot, a levelező-lapon ezt a pár írott szót:

- »Hétfőn este várj reám az állomásnál. Együtt vacsorálunk. Én fizetem.

Simon.«

Valahára...

III.

- Hol a czók-mókod?
 - Ez a táska az egész... Nesze, hozd te!
 - Kocsin menjünk be?
 - Á, - gyalog.
 - Annál jobb. Tudod-e, pajtás, hogy legalább 15 kilóval meghíztál, mióta falusi lett belőled?
 - Csak huszonhéttel.
 - Hja, a levegő!
 - Hát.
 - Aztán a boldogság, a sze-
 - Rendeltél-e vacsorát a mi régi csárdánkban?
 - Meghiszem azt. Az előbb azt mondtam, hogy a boldogság is meghízta, nos?
 - Még mindig a régi lakásodon vagy? - kérde Simon, tettetve magát, mintha nem hallotta volna.
 - Ott... ott, hanem a boldogságodról -
 - Még mindig olyan nagy móka vagy. Nyitottál-e ügyvédi irodát?
 - Nyitott helyettem más, abban dolgozom még egy ideig, hanem a te barátságtalan kitéréseid kezdenek felbőszíteni.
 - Ne bomolj, előbb vacsorázunk, aztán majd meglátom, vehetem-e valami hasznát a prókátorságodnak.
 - Azért jöttél Pestre?
 - Meglehet. Előbb jól szeretnék lakni, mert ma még nem járt meleg étel a szájamban.
- Elmentünk a mi régi korcsmánkba, hol hajdanában a kedélyes asztaltársaság ült együtt sovány vacsora, de állandó jókedv mellett. Találtunk egy üres szöglet-asztalt, a mellé telepedtünk. Éppen a vaskályha mellett állott, melynek pléhkalapját Simon a felavatása alkalmával adott fényes vacsora után a konyhából előkaparintott pléh-fazék-fedővel réztányér módjára össze-veregette.
- A poczakos korcsmáros kezét szorította Simonnal, konstata, hogy nemsokára tulatesz rajta has tekintetében, bort hozott sajátkezüleg, feltálatatta a vacsorát és magunkra hagyott.
- Jobbról is, balról is lármáztak, vitatkoztak a vendégek. Kiabáltak a felszolgáló pincér-gyerek után, szidták a rostélyost, mert kemény, a turós csuszát, mert nem elég turós.
- Szakasztott olyan volt minden, mint évekkel ezelőtt.
- Innánk talán valami jobb fajta bort, hé? - indítványozta Simon.
 - Állok elébe!
 - Jól esik, hogy látlak.
 - Nekem is; csak az nem tetszik, hogy mind soványabb leszel. Eredj falura prókátornak, annyi libát, kacsát kapsz a klienseidtől, hogy még a kutyád is libapecsenyétől esik elzsírosodásba.
 - Simon, belőled az állatorvos haszonlesése beszél.

- Meglehet. Barátságból még arra is reávetemedném. Itt a bor, tölts, fiu, hadd kocczintsunk.
 - Éljen Gizella.
 - Hát éljen; - kiitta a poharát és régi szokása szerint csettintett a nyelvével. - No, megjárja. Ittam ennél már jobbat is.
 - Térjünk a dologra! - biztatám Simont, kinek becsületes, kemény vonásai, nyers, de szerető beszéde régi idők kedves emlékeit eleveníték fel előttem. Valójában csak négy évről volt szó, de manapság az idő is megkettőzött gyorsasággal repült el a fejünk fölött... Térjünk a dologra!
 - Prókátorra van szükségem, fiu.
 - Válóper?
 - Majd elvállik. A história egy kissé bonyolódott, egy kissé kényes, egy kissé szokatlan is, de talán megérted, ha elmondom.
 - Előre figyelmeztetek, Simonkám, hogy beszélj lehetőleg világosabban, mint a leveleidben szoktál, mert én prókátor vagyok ugyan, de rejtvényoldáshoz nem értek.
 - Irtam neked, hogy egy asszonynak operáltam az ujját -
 - Emlékszem; azt is megirtad, hogy hozzátartozói nagyon örültek, sőt te magad is örültél.
 - Jó... jó. Nagyon derék, kedves asszony, de szegény. Az ura valami hivatalnok volt, jó barátai belerántották az adósságba... Elég az hozzá, az özvegy szegénységben maradt.
 - Értem.
 - Ennek az özvegynek valami pere van a kuriánál, az utolsó instánczián. Ezer forintról volna a szó, ha megnyerné, de nem nyeri meg.
 - Honnan tudod te azt?
 - Megtudtam. Nagyon zavaros a dolog mivolta, a prókátor cserben hagyta, mert nem számít elegendő honoráriumra, arra sem számít bizonyosan, hogy megnyeri a pert.
 - Ugy látom, hogy engem szemeltél ki prókátornak.
 - Nem egészen. Azt a pert te még hamarabb elvesztenéd,... tudod... nagyon sajnálom azt az asszonyt -
 - Úgy?...
 - Ne meressz olyan nagy szemeket reám,... nem azért sajnálom, a mit te gondolsz, csak sajnálom és szeretnék valahogy segíteni rajta.
 - És tőlem szeretnéd megtudni, hogy miképpen.
 - Azt sem. Tudnám a módját.
 - Hát aztán mi bajod van neked az én prókátorságommal?
- Simon hallgatott, nagy füstfelleget röpitett háromszor egymásután a levegőbe és kémelve nézett reám.
- Te, tudnál-e csalni, az én kedvemért? - Kérdezé halkán és közelebb hajolt hozzám.
 - Csalni?... Nem, pajtás, ahhoz még barátságból sem értek.
 - Dehogy nem. Aztán nem is olyan csalás az, hanem más csalás. Szeretnék azon az özvegy asszonyon segíteni. Nézz ide, a per vesszen is el - ne is vesszen el, hanem a pénz, az jusson a kezéhez.

- Mondtam, hogy ne beszélj olyan világosan, mint a leveleidben szoktál. Egy szót sem értek.
- Simon végig surolta tenyerével a homlokát és olyan aggodalommal nézett reám, hogy szinte megsajnáltam.
- Te prókátor vagy, úgy-e? No hát irsz egy komoly levelet az özvegynek. Azt írod, hogy a per szerencsésen dőlt el, a pénzt - ezer forintot - két részletben elküldöd neki. - Mégsem érted?
- Honnan küldjek én neki ezer forintot, ha a pert valójában elveszti?
- Honnan... honnan - és még közelebb hajolt hozzám, még halkabban mondá szemeit lesütve - azt én adnám.
- Simon.. Simon...
- No, mi az?
- Te tisztára megbolondultál.
- Ne bánd, csak tedd meg kutyabarátságból.
- Megtenni megteszem, csak az özvegyasszonyodat szeretném ismerni.
- Jó, elmondok róla valamit. Ismered édes anyámat. Ugy-e?
- Hála istenek igen.
- Azt mondanák reá az úri emberek, hogy közönséges paraszt asszony. Hanem a szive jó, te tudod. Most is szőtt ruhában jár, nem lett belőle úri asszony. Én nagyon szeretem.
- Agyon is ütnélek, ha nem szeretnéd.
- Jó... jó! Nohát hallgasd csak, az a bizonyos özvegyasszony éppen úgy tiszteli, becsüli és szereti anyámat, mint én. Együtt vannak egész délutánokon. Édes anyám a kapros lepényből, mit otthon süt, mindig küld át neki is. Gyakran mondja nekem, hogy... áldott jó lélek, nem hitte volna, hogy úri asszonyban is legyen olyan... Mikor beteg volt -
- Ki?
- Az az úri asszony. Akkor anyám három éjszaka is virrasztott mellette. Úgy siratta, mintha már temetőbe vitték volna. Hát nem volna isten ellen való véték, ha nem szereznek neki egy kis örömet.
- Jól van, fiam Simon, jól, de nem félsz-e attól, hogy ez a nagylelkű csalás kitudódik az özvegy előtt?
- Hm,... azért vagy te prókátor, hogy ügyesen tudj csalni.
- Néztem az én barátomnak véghetetlen becsületes arczára, és az ő széles ábrázata, mely nem volt szép, nem is érdekes, abban a füstös korcsmában Glória fénynyel vala körülvéve. Olyan-nak, néztem őt, és szerettem volna megölelni melegen, és szerettem volna szemébe mondani:
- Te Simon, milyen nagy bolond, milyen bolond ember vagy te!

IV.

Otthon megmondotta még az özvegynek a nevét: Szerdahelyi Gábornénak hívják. Részlete-
sebben megismertetett a perrel és átadta az ezer forintnak első részletét: ötszáz forintot. A
második részletet elküldi majd.

Másnap sok apróságot összevásárolt, nem tudtam, hogy mit, mert gondosan becsomagoltatta.

- Kinek viszed ezt a sok ajándékot, Simon?
 - A falubeli gyermekeknek holmi krajcáros játékok. Sokan vannak, hadd örüljenek.
 - Este visszautazott. Kikisérttem ismét a vasúthoz. Harmadosztályu jegyet váltott; még egyszer a szívemre kötötte, hogy végezzek mindent jól és - hallgassak.
 - Hallgatok Simon, hallgatok, amint te hallgattál rettenő állhatatossággal. Nem szólottál arról az érzelemről, mely szivedbe lopózott. Jól van, jól... Fel kell a zárnak egyszer pattannia...
- Mig visszatértem a lakásomra, egész szerelmi regényt gondoltam ki azokból a töredékekből, amiket megtudtam Simontól.
- Milyen csodálatos egyszerűség vagyon néha a sok összegomolyodó emberi cselekedetek között! Hogy hivalkodik az üres szív néhány vásári érzelmével és hogy elrejtőzik a legnemezebb önfeláldozó jóságával!... A piacon kapkodnak a hivalkodók után, a bujkálót pedig nem veheti észre senki.

V.

Utána jártam a pernek. Megtudtam, hogy Szerdahelyi Gábornénak teljességgel semmi reménye sem lehetett ahhoz, hogy megnyerje, mert a furfangos rokon, ki, néhai való férjétől egy szép gyümölcsös kertet és kaszálót vett meg annak idején, csak élő szóval, tanuk nélkül kötelezte magát, hogy az árát megfizeti. Most aztán esküvel erősítette, hogy csakugyan meg is fizette. A hamis eskü száradhat a lelkén, de az igazság mérlege mégis feléje billen.

A Simon ezer forintját tehát el kell juttatnom az özvegy kezéhez.

Megvártam, míg eldőlt a per, akkor irtam egy rettenetes, csaknem megfagylalóan száraz levelet, melyben örvendő szívvvel tudattam, hogy a pert megnyertük, az igazság győzött, a pénzt két részletben lesz szerencsém kezéhez juttatni. Ime küldöm is az ötszáz forintot. Mivelhogy a perköltséget az alperes fizeti, az özvegynek semminemű költsége nincsen.

Természetesen gondom volt arra, hogy a nevemet olyan agyafurt czirádák közé ékelve irtam teljesen olvashatatlan betűkkel, mintha hirneves orvos volnék, mert az irni tudó halandók között a doktorok szoktak a legolvashatatlanabbul irni.

És mégis két hét múlva nyomomra akadtak.

Egy rendkívül jó-képű falusi ur kopogtatott be hozzám, aki Balog Mátyás néven különös jóindulatomba ajánlta magát, léven ő: Kapros-Szent-Endre falvának nótáriusa és Erdős Simon doktor urnak az atyjafia.

- Mi jóban fáradott hozzám, urambátyám? - kérdém, egy nemes fajta británikát nyomva a szájába.
- Köszönöm, spektakilis, uri hajlandóságát (ez a szivarra szóllott) - pénzt hoztam.
- Pénzt?
- Azt biz én. Ötszáz jó forintokat.
- Nem hiába viszketett akkor a tenyerem.
- Méltóztatott a tenyerének viszketni?... Hehehe... Nekem is viszket fikomadta sokszor, de pénzt ritkán kapok. A doktor öcsém küldte.
- Sok pénze lehet annak a doktornak.

- Muszáj, hogy legyen, ha tartozik, gyilkos teremtette! Azt mondta, hogy régi adósság... A tekintetes ur kisegítette vele, mikor még diák volt Pesten, ő pedig becsületes ember.

- Ugy-e hogy becsületes?

- Meghiszem azt! A fejem is odaadnám neki. Igaz, hogy nincs sok hajsza rajta, de tudom, hogy hja nélkül visszaadná. Esze pedig annyi van annak a fiúnak, hogy az istenben boldogult kirurgus hozzá képest disznópásztor sem lehetne, - nyugodjék békében, becsületes ember volt, de szó köztünk maradjon, nagy számár. Mióta az öcsém a doktor, még a lábas jószág is egészségesebb.

- Igaz-e, hogy még nem házasodott meg?

- Igaz, pedig ugyancsak volna módja benne. Öt gazdag leányt is a nyakába varnának egy minutumba, ha neki kellene.

- És neki nem kell?

- Nem.

- Csak nincs taplóból a szive?

- Nincs.... nincs... de -

- Ugy látszik, urambátyám, valami bibi van a dologban, hogy úgy elakadozott.

- Volna ha lenne, csak hogy nagyon világos a dolog. Bele gabalyodott a doktor öcsém egy leányzóba.

- Leányzóba?

- Bele gabalyodott. Igaz, hogy magam sem tettem volna különben, mert az a leány aranyat ér, hanem... hanem szegény.

- Azért nem akarja elvenni a sok -

- Spektabilis, ne mondja tovább, gonosz beszéd volna ez. A leány nem megy hozzá.

- Mi a patvar?

- Nem a. Igen nagy a becsületessége és a - hogy is mondjam csak - a büszkesége.

- Nagy familiából való?

- Azt épen nem mondhatnám... Elég az hozzá, hogy eddig nem volt szó a házasságról. A leány aperte kijelentette, hogy ő egy szál szoknyában nem mehet egy uri emberhez feleségül; hogy inkább elmegy valamerre a tudományával és műveltségével (mert van neki sok ebből a kettőből), elmegy gubarmánsnak, tanít leány-gyermekeket francziára, németre, zongorára, úgy szerez annyit, amennyivel kistaférozza magát.

- Nagyon szép szándék ez.

- Szép, szép, de bolond gondolat. Kell is az én öcsémnek staférung, feleség kell neki, mert különben még belebetegedik ebbe a nagy szerelembe. No, de most van reménység... Van, a leány anyja örökölt egy kicsi pénzt, abból kifutja minden.

Ebből mindent megtudtam, bár előbb is sejtettem a Simon gonosz alattomoságát.

- Szeretik a környéken Simont?

- Hogy szeretik-e?... Nem, a tenyerükön hordozzák. Képzeld csak, spektakilis, ha az utcára kilép, már egy rakás kutya és egy csomó gyermek kíséri. Mind kiáltozzák:

- Doktor bácsi! Doktor bácsi!

- A kutyák is?

- Hehehe!... Dejszen azok is kiáltoznák, ha rajtok volna. Bizony kiáltoznák, mert sok falatot adatott nekik. A gyermekeknek megsimogatja az arcát. Nem válogatja, melyik a gazdag, melyik a szegény ember gyermeke.

Ennyi öröndetes ujságért megbecsültem Balog Mátyás urat. Ugy elláttam mindennel, mintha régi jó ismerősöm lett volna. Nem is mulasztotta el a szemembe mondani:

- No, spektakilis, kedves öcsém uram, nem hittem volna, hogy a nagy városban is tudják mi a vendéglátó szivesség. Hozza isten egyszer az én szegény házam tájára, tudom még a mosdó-vize is édes tej lesz.

VI.

Kapros-Szent-Endre.

Tekintetes ügyvéd úr!

Bocsásson meg, hogy ismeretlen létemre becses idejét megrabolom, de kinzó bizonytalanság kényszerített, hogy kedves anyám tudta nélkül kérjek kegyedtől felvilágosítást.

Édes anyám, özvegy Szerdahelyi Gáborné, pert folytatott hosszabb idő óta Sárkány András, bértekházi adóhivatalnokkal. Mi már bele nyugodtunk abba, hogy a pert elvesztjük, habár követelésünk igazságos volt.

Tekintetes ügyvéd ur levelében arról értesített, hogy a pert váratlanul megnyertük, sőt a pénzt is elküldte. Édes anyám nagyon boldog volt, könnyes szemekkel mondta meg nekem az öröndetes fordulatot.

Tegnapelőtt levelet kaptunk Sárkány András urtól, melyben tudomásunkra hozza, hogy daczára annak, hogy ő a pert megnyerte, hajlandó helyettünk a perköltségeket fizetni, mivel tudja, hogy erre mi képtelenek vagyunk. Édes anyám ezt a levelet nem akarta nekem megmutatni, de véletlenül a kezembe akadt. Tépelődtem, hogy az ellentmondást valamiképpen meg tudjam fejteni, végre, az a meggyőződés erősödött meg bennem, hogy a dologban reánk nézve szomorú tévedés van.

Kérem, sziveskedjék tudatni, hogy miben áll a dolog, s fogadja előre is igaz köszönetemet.

Kiváló tisztelettel

Szerdahelyi Gizella.

U. i. A pénzt bármely pillanatban visszaküldjük.

K-Sz. E.

K. B!

Minden prókátor számár, te sem vagy különb. A dolgot nem csináltad jól, most már nyakam köré csavarodott a galiba. Irj annak a bértekházi gazembernek, hogy hallgasson a perköltségről. Öröndjen, ha kiturta a szegény özvegyet a vagyonából.

Csináld el valahogy, fiu, a dolgot, mert én nem értek hozzá. Ha lábadat le kell vágni, akkor jere hozzám, azt szivesen levágom, ahhoz értek, hanem az alperesek elhallgattatása, az a te dologod.

Abból, amiket neked a nótárius-bátyám kotyogott, nem kell egy szót sem hinned.

Én a dologba most már bekeveredtem, de te jobban bele ne márts, az tudd meg. Én nem tudtam semmit, én nem tettem semmit, én ártatlan vagyok! ezt ne felejtsd el, fiacskám?

Írj az özvegynék egy szép levelet, ne csak szépet, hanem okosat is. Hazudj egy nagyszerűt, neked mint prókátornak kell ehhez értened. Ha a lelkiismereted nem bírja meg, az ne aggasszon; van itt a faluban tiz-tizenöt templomba járó öregasszony, azokkal leimádkoztatom, ha ez sem használ, imádkozik lelked üdvéért az édes anyám is. Az ő imádsága nem vesz kárba odafönn.

Te, tudod-e, hogy az embernek jól esik, ha egy arczátlan ficzkót képen teremt? Ha még nem tudad, most tudd meg, én megpróbáltam. Egyszer majd elmondom a történetet.

A leveledet várja az özveggy asszony. Ha elfogyott a borod, ird meg, talán küldök még, attól függ, hogy milyen nagyot és milyen okosat tudsz hazudni. Rólam ne szólj egy árva szót sem. Én reád nézve *senki* vagyok.

Simon.

Ez a két levél sok fejtörésembe került. Gazemberek betörési kísérlete, váltóhamisítók vakmerősége, bankócsinálók furfangja, mind eltörpültek az én kegyes csalásom mellett.

Tudtam, hogy egy jó, nemes szívű, önérzetes leányt kell a saját javára megcsalnom; tudtam, hogy egy ritka becsületességű fiatal ember nagylelkűségét kell romantikus homályba burkolnom és mégis azzal a gondolattal foglalkoztam, hogy a következő tartalmu levelet intézem a leányhoz:

- Igen tisztelt kisasszony, kegyedet szereti egy jó, derék ember, aki magára vállalta a gondviselés szerepét. Nemes büszkeségét nem akarván megalázni, hozzá méltó cselhez folyamodott.

Engem választott ki eszközül, azért nem kutasson semmit, ne töprenkedjék, hanem nyujtsa oda a kezét annak a derék embernek. Jól ismerem én őt gyermekkorától: kevés beszédű, mély érzésű, talán darabos a külseje, de olyan gyöngéd, mint egy nő. Az idő felfejti a titkot, ha titoknak látszik, a boldogság fogékonyabbá teszi önérzetét a megalkuvásra. Én nem kívánok egyebet, csak azt, hogy minél előbb halljam esküvője hírét.

Kedvem lett volna így irni, de nem mertem Simon miatt.

Irtam tehát kacskaringós hivatalos stílusban, sok *miszerint*-tel, kevés világossággal, de elkese-ritő részletesen tudattam a kisasszonnyal, hogy a dologban csakugyan tévedés van. Az a bizonyos Sárkány ur van tévedésben, ámde én e levéllel egyidejűleg őt is felvilágosítottam. Ezért nincs oka semminemű töprengésre. Én, mint kedves anyjának jogi képviselője, magamra vállalom minden felelősséget. Egyébiránt hajlandó vagyok azt is hinni, hogy az alperest lelkiismerete furdalása késztette, hogy a perköltség megtérítését ajánlja, a mi esetleg kevésbé valószínű, de az esetlegesség látszatával bír. Nincs is mit felvilágosításképen egyebet írnom, csupán arra figyelmeztetem, hogy szóba forgó urnak a leveleit komoly jelentőségűnek ne vegye és ezentúl irányítsa vissza, még pedig felbontatlanul. Nagyon örvendenék, ha e levelem nemcsak teljesen tájékoztatná, hanem meg is nyugtatná.

Én ezzel a levéllel nem voltam megelégedve, de a helyzethez mértem okosabbat irni nem tudtam. Nagy bizalmam volt az özveggyben is, kit, úgy látszik, Simon beavatott a gonosz cselszövésbe; a mit a prókatori levél nem tehet meg, elvégzi talán az anya rábeszélése.

Csak a Simon levelének az a passusa furta az oldalamat, hogy minő élvezet, egy arczátlan ficzkót képen teremteni. Ugy látszik, hogy Simon bonyolult szerelmi viszonyát holmi ominó-zus párbaj-história tarkázza. Valaki vetélytársul tolt fel magát, okvetlenkedett és Simon képen teremtette.

No, ha igen, bölcsen cselekedte, csak valahogy kárt ne tegyen benne valami bolond vontcsövű pisztoly. Mert e hóbertos világban előfordulnak az effajta léha esetek. Nekimegy az oktalan golyó a nemes szívnak és kioltja a legjobb ember életét.

- Simon,... Simon, ne légyen a te megható szerelmi idilled váratlan szerelmi tragédia.

Egy álló hétig bujtam a vidéki lapokat, hogy megtudjak valamit a Simon életéből; ostromoltam őt sürgető levelekben, s mindössze annyit tudtam meg egy hét múlva, hogy valamelyik három krajczáros fővárosi ujság »Nyiltteré«-ben bizonyos Szarka Géza úr Dr. Erdős Simon kapros-szent-endrei doktort erőszakos, durva és párbajra képtelen egyénnek kvalifikálta s feljogosított minden gentlemant, hogy őt ilyenül tekintse.

Hanem Szarka úr arról a felképelésről ugyancsak megfélemedezett a Nyilttérben, ergo nincs okom féltetni Simont.

Jött harmadnapon három ujságban a válasz. Nem Simon írta, hanem a kapros-szent-endrei értelmiség. Olyan pogánymódra lehordták Szarka Géza urat, ki egy tisztos leányzó jó hírében-nevében alávaló módra rágalmazó nyelvvel gázolt, s akit azért Erdős Simon doktor úr a község és a környékbeli értelmiség lelki nagy gyönyörűségére felpofozott. Amint hogy meg is érdemelte. Azért óva inti az előljáróság, hogy többé se Kapros-Szent-Endrén, se a környéken ne lábatlankodjék, mert nyomban elfogatják a szolgabíróval, minthogy olyan cselekedetei tudódtak ki, melyért a képére mászhat az igazságszolgáltatás. Az érdekes előljáróság azt is hozzátette, hogy Erdős Simon doktor úr szemefénye a környéknek, akinek még a hajszálára is vigyáz a község.

Igy!... így, ti becsületes, egyszerű emberek! Előttetek még van értéke a becsületnek, s nem mutattok ujjal a megnyiltterezett doktorra, mint azt a művelt világ szokta tenni.

Levontam a következményeket.

Simon megleckéztetett egy hitvány frátert, ki egy becsületes, jó leányt rágalmazott; Simon szereti azt a leányt, a leánynak most már semmi oka sincs arra, hogy vonakodjék a házasságtól...

Hol késik a pap, hogy rájuk adja az áldást?

VII.

K. Sz. E.

K. B!

A régi szabómnál még megvan a mértékem, eredj, rendelj meg egy frakkot a számomra. Fiú, a leveled pompás volt, félttem, hogy valami képtelen mesét fundálsz ki és baj lesz. No, tudsz hazudni!... Ezért ne haragudjál meg, mert olvashattad, hogy párbajképtelen vagyok. Az a pofon, melyet akkor osztottam ki jutalmul, felér a párbajképtelenséggel. Azt még nem tudod, hogy mikor a fráter hozzám jött, hogy elégtételt kérjen, egyszerűen kidobattam a kocsissal.

Megérdemelte volna, hogy csupán ezért lejjön a falunkba.

Mellékelve küldök egy listát, légy szives, add be a legelső vászonkereskedésbe, hogy utánvétellel indítsák útnak a megrendelteket a Szerdahelyi Gáborné nevére.

Egyszer azt irtad, hogy Gizella, no hát Gizella!

Szervusz!

Simon.

U. i. Két kosár körtét tettem tegnap a vasutra, megérkezik, váltsd ki, és add meg, a mit nem tudsz megenni, add el a vámháztéren.

Simon.

Most már minden jól van. Olyan nyugodtan éreztem magamat, mintha valami nagy jótettet követtem volna el. Istenem, ha minden csalás ekkora lelki nyugodalmat szerez, akkor én ki nem fogyok a csalásból.

Néhány nap múlva újra kaptam levelet Simontól.

K. B!

Nyomasd ki ékes papírra ékes betűkkel ezt:

SZERDAHELYI GIZELLA
és
Dr. ERDŐS SIMON
jegyesek.

Ha készen lesznek a lapok, hozd magad te. Utiköltséget fizetek. Ne mint prókátor, hanem, mint jó barátom jer. A többit elmondom élő szóval.

Simon.

Befejezés.

Nem volt a dologban semmi különös. Két öregasszonyról van a szó, egy nagyfejű kevés szavu legényről, rólam s aztán arról a komoly arczu, mélytekintetű fehér ruhás leányról. A két öregasszony megáldja a fehér ruhás leányt, aztán sirva megcsókolják; a fehér ruhás leány reáfekteti fejét a nagyfejű, kevés szavu legény vállára.

A két öregasszony - hófehérhaju az egyik, egyszerű ruha van rajta, barna, munkától eldurvult a keze; finom, nemes arczu, jóságos, szelid tekintetű a másik - megölelik egymást, úgy hulldogál mind a kettőnek szeméből a könny.

A durvább kezű motyogva sirva-nevetve:

- Jó az isten... jó!

A nap beomlasztja sugarait a kristálytisza üvegtáblákon, megfürdeti fényességben a kis szobát, a két fiatal, a két öreget... én pedig erősen gyámoltalanul állok az ablak fölkéjében, szeretnék mondani valamit, de cserben hagyja a szó; egy ostoba könny homályosítja el a tekintetemet, csak akkor riadok fel, mikor Simon a vállamra teszi a kezét.

- Meg vagy-e elégedve velem?

Én hosszan, hosszan nézek a szemébe, szeretnék valami gyengédet, kedveset mondani és szólni:

- Te csaló... te csaló!...

Ennyi volt az egész.

Néha olyan kevés kell ahhoz, hogy valaki boldog legyen!

